

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

ΕΤΗΣΙΑ ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 2018

ΕΘΝΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ
ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΩΝ
ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΩΝ & ΤΗΣ
ΚΑΚΟΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ORCSAT

ΟΡΣΑΤ

ΕΘΝΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΩΝ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΚΟΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ 2018

ΕΘΝΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΩΝ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΩΝ & ΤΗΣ ΚΑΚΟΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ | ΕΤΗΣΙΑ ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 2018

Η παρούσα Ειδική Έκθεση αποτελεί προϊόν επεξεργασίας υλικού που προέκυψε από επισκέψεις και αυτοψίες ειδικών επιστημόνων της Ανεξάρτητης Αρχής σε χώρους κράτησης, υπό την εποπτεία του Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη υπεύθυνου για την εκτέλεση της αρμοδιότητας του Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης, **Γιώργου Π. Νικολόπουλου**.

Επιμέλεια Έκθεσης: **Μιχάλης Τσαπόγας**

Συντονισμός Έκδοσης: **Αλεξάνδρα Πολιτοστάθη**

Σχεδιασμός, σελιδοποίηση: **Γιάννης Πανδής** | jrandis@hotmail.com

Επιτρέπεται η δωρεάν αναπαραγωγή του κειμένου αυτής της έκδοσης σε οποιαδήποτε μορφή ή μέσο, υπό την προϋπόθεση ότι αναπαράγεται με τρόπο ακριβή και μη παραπλανητικό.

Είναι απαραίτητη η αναφορά στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας του Συνηγόρου του Πολίτη και στον τίτλο της έκδοσης. Σε περίπτωση που περιλαμβάνεται υλικό τρίτων, πρέπει να ζητηθεί η άδεια από τον αντίστοιχο κάτοχο των πνευματικών δικαιωμάτων.

Για ερωτήματα σχετικά με την έκδοση παρακαλώ επικοινωνήστε στο press@synigoros.gr

Η Ειδική Έκθεση τυπώθηκε το 2019 στο Εθνικό Τυπογραφείο σε 700 αντίτυπα και είναι διαθέσιμη ηλεκτρονικά στην σελίδα:
<https://www.synigoros.gr/?i=stp.el.reports>

© Συνήγορος του Πολίτη, Χαλκοκονδύλη 17, 104 32 - ΑΘΗΝΑ

www.synigoros.gr

Facebook: ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ - THE GREEK OMBUDSMAN

Twitter: @Synigoros

ISSN: 2623-3711

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΒΟΗΘΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΥΠΕΥΘΥΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΗΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	8
1. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 2018	10
1.α. Θεσμικό πλαίσιο	10
1.β. Ο Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης κατά το 2018	11
2. ΦΥΛΑΚΕΣ	12
2.α. Γενικές ετήσιες διαπιστώσεις	12
2.β. Αυτοψίες και άλλες διερευνητικές ενέργειες	12
2.β.1. Αυτοψίες που διενεργήθηκαν κατά το 2018	12
2.β.2. Μεθοδολογία διενέργειας αυτοψιών	13
2.β.3. Διερεύνηση θανάτων και περιστατικών βίας	15
2.γ. Ειδικά θέματα που αναδείχθηκαν κατά το 2018	19
2.γ.1. Κίνδυνος επανάληψης φαινομένων υπερπληθυσμού	19
2.γ.2. Πλημμελής αντιμετώπιση περιστατικών βίας μεταξύ κρατουμένων	21
2.γ.3. Φθορά υποδομών και αδυναμία επισκευών	21
2.γ.4. Πρόοδοι και δυσχέρειες στο επισκεπτήριο κρατουμένων	23
2.γ.5. Πλημμελής αιτιολόγηση αποφάσεων απόρριψης αδειών	24
2.γ.6. Θέσεις εργασίας	24
2.γ.7. Σχολεία	25
2.γ.8. Δυνατότητες ψυχαγωγίας, απασχόλησης και κατάρτισης	27
2.γ.9. Μεταγωγή σε Αγροτικά Καταστήματα Κράτησης	27
2.δ. Επιμέρους επισημάνσεις για ορισμένες φυλακές	28
2.δ.1. Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Βόλου	28
2.δ.2. Κατάστημα Κράτησης Κω	29
2.δ.3. Κατάστημα Κράτησης Γρεβενών	30
2.δ.4. Κατάστημα Κράτησης Τρικάλων	31
2.δ.5. Κατάστημα Κράτησης Χαλκίδας	31
2.δ.6. Ειδικό Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας Βόλου	32
2.δ.7. Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Ενηλίκων Τίρυνθας	33

2.ε. Θεσμικές παρεμβάσεις	35
2.ε.1. Προνοιακό επίδομα κρατουμένων ΑμεΑ	35
2.ε.2. Συνέπειες ποινικής καταδίκης	36
2.στ. Νομολογιακές, νομοθετικές και οργανωτικές εξελίξεις	36
3. ΚΡΑΤΗΤΗΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΛΙΜΕΝΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ	38
3.α. Γενικές ετήσιες διαπιστώσεις	38
3.β. Αυτοψίες και άλλες διερευνητικές ενέργειες	39
3.β.1. Αυτοψίες που διενεργήθηκαν κατά το 2018	39
3.β.2. Διερεύνηση θανάτων και περιστατικών βίας	40
3.γ. Ειδικά θέματα που αναδείχθηκαν κατά το 2018	41
3.γ.1. Έλλειψη προαυλισμού και ακαταλληλότητα για μακρόχρονη κράτηση	41
3.γ.2. Φρούρηση και διαχωρισμός κρατουμένων	42
3.γ.3. Χωρητικότητα και καθαριότητα	42
4. ΠΡΟΑΝΑΧΩΡΗΣΙΑΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ	44
4.α. Γενικές ετήσιες διαπιστώσεις	44
4.β. Αυτοψίες	45
4.γ. Παροχή ιατρικών υπηρεσιών, εντοπισμός και αντιμετώπιση μεταδοτικών νοσημάτων	46
4.δ. Επιμέρους επισημάνσεις για ορισμένα ΠροΚεΚΑ	47
4.δ.1. ΠροΚεΚΑ Μόριας Λέσβου	47
4.δ.2. ΠροΚεΚΑ Θεσσαλονίκης	48
4.δ.3. ΠροΚεΚΑ Κορίνθου	49
5. ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΟΣ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ	50
5.α. Γενικές ετήσιες διαπιστώσεις	50
5.β. Αυτοψίες	
5.γ. Ειδικά θέματα που αναδείχθηκαν κατά το 2018	51
5.γ.1. Συχνότητα και κατανομή εισαγωγών για ακούσια νοσηλεία	51
5.γ.2. Περιοριστικά μέτρα	51
5.γ.3. Ενημέρωση των ασθενών για τα δικαιώματά τους	52
5.γ.4. Προβλήματα στελέχωσης και υποδομών	52
5.γ.5. Μετανοσοκομειακές δομές ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης	53
5.δ.Επιμέρους επισημάνσεις για ορισμένα ψυχιατρεία	54
5.δ.1. Ψυχιατρική Κλινική Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας	54
5.δ.2. Ψυχιατρική Κλινική Γενικού Νοσοκομείου Τρίπολης	54
5.ε. Διαπιστώσεις για τη διαδικασία αναγκαστικής εξέτασης	55
5.στ. Νομοθετικές εξελίξεις	56
6. ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΚΛΕΙΣΤΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	56
6.α. Αρμοδιότητα του ΕΜΠ για ιδρύματα κλειστής φροντίδας ΑμεΑ	57
6.β. Ολοκλήρωση πιλοτικής παρέμβασης και υλοποίηση προγραμμάτων αποϊδρυματοποίησης	57

7. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑ	60
7.α. Συμμετοχή σε συναντήσεις των Εθνικών Μηχανισμών Πρόληψης	60
7.β. Συνεργασίες - επισκέψεις	61
7.β.1. Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων	61
7.β.2. Συνεργασία με ξένους ΕΜΠ	61
7.γ. Δράσεις ενημέρωσης	62

Πρόλογος

Συνηγόρου του Πολίτη

Οι χώροι εγκλεισμού της επικράτειας λειτουργούν στα όριά τους. Η διαπίστωση αυτή είναι διαχρονική και αποτυπώνεται σε κάθε έκθεση του Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης του Συνηγόρου του Πολίτη, από τη σύστασή του το 2014. Το 2018 δεν αποτέλεσε εξαίρεση.

Ένα εκ των βασικότερων, και διαχρονικών προβλημάτων, αποτελεί η υπέρβαση των άκρων ορίων χωρητικότητας στα καταστήματα κράτησης. Με δεδομένη την επί μακρού χρόνου διατήρηση στα ίδια επίπεδα της συνολικής χωρητικότητας των φυλακών της χώρας, και τον προσωρινό και έκτακτο χαρακτήρα που πρόσφατες νομοθετικές ρυθμίσεις είχαν στην αποσυμφόρησή τους, οι προειδοποιήσεις του Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης του Συνηγόρου του Πολίτη επαληθεύτηκαν με emphaticό τρόπο μέσα στο 2018. Παράλληλα, ελλείμματα παρουσιάζονται στην εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων και του κατάλληλου προσωπικού, με εμφανείς επιπτώσεις στη ποιότητα των υποδομών και στην υποστήριξη προγραμμάτων δημιουργικής απασχόλησης, ψυχολογικής υποστήριξης αλλά και ασφάλειας των κρατουμένων. Ειδικά σε ό,τι αφορά στην επάρκεια των μέτρων ασφαλείας, ιδιαίτερο προβληματισμό έχει προκαλέσει η καταγραφή σημαντικού αριθμού θανάτων και περιστατικών βίας.

Η κατάσταση στα κρατητήρια της Ελληνικής Αστυνομίας και του Λιμενικού Σώματος δεν έχει παρουσιάσει σημάδια βελτίωσης. Φαινόμενα μακρόχρονης, ακόμη και πολύμηνης, παραμονής ποινικών κρατουμένων σε –ακατάλληλα για τον σκοπό αυτό– κρατητήρια καθώς και περιστατικά κράτησης ασυνόδευτων ανηλίκων –στο πλαίσιο «προστατευτικής φύλαξης»– καταγράφονται και στην παρούσα έκθεση του Μηχανισμού για το έτος 2018.

Τα Προαναχωρησιακά Κέντρα (ΠροΚεΚΑ), επίσης, λειτουργούν στα όριά τους και είναι ακατάλληλα –τόσο ως προς τις υποδομές τους όσο και ως προς την στελέχωσή τους– από πλευράς ευρωπαϊκών προδιαγραφών. Αποσπασματικές βελτιώσεις που καταγράφονται στην έκθεση οφείλονται κυρίως σε παροδικές μειώσεις μεταναστευτικών ροών, και ως εκ τούτου κρίνονται ως προσωρινές και επισφαλείς.

Σε ό,τι, τέλος, αφορά στην ακούσια νοσηλεία ψυχικά πασχόντων, κοινό τόπο πια αποτελεί η μη ουσιαστική εφαρμογή στην πράξη των διατάξεων που έχουν τεθεί για την διασφάλιση των δικαιωμάτων των φερομένων ως ψυχικά ασθενών.

Η δέσμευση για πιστή εφαρμογή αυστηρών, και ενίοτε και ανελαστικών, κανόνων δημοσιονομικής προσαρμογής δεν μπορεί να αποτελεί πλέον άλλοθι για εκπτώσεις στη διασφάλιση συνθηκών κράτησης που καταλήγουν να υπολείπονται όσων επιτάσσουν οι διεθνείς συμβάσεις αλλά και η ελληνική νομοθεσία. Ο Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης του Συνηγόρου του Πολίτη θα εξακολουθήσει να είναι παρών, καταγράφοντας τεκμηριωμένα τις εξελίξεις, επισημαίνοντας τα ελλείμματα, τις δυσλειτουργίες, τις στρεβλώσεις και προβαίνοντας σε καίριες συστάσεις. Με γνώμονα τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ασφάλειας και της αξιοπρέπειας όλων όσων βρίσκονται σε καθεστώς εγκλεισμού στην επικράτεια. ●

—Ανδρέας Ι. Ποττάκης

Συνήγορος του Πολίτη

Εισαγωγή

Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη – υπεύθυνου για την εκτέλεση της αρμοδιότητας του Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης

Διανύοντας τον πέμπτο χρόνο της λειτουργίας του ο Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης (ΕΜΠ) έχει πλέον εμπεδωθεί - τόσο στις διοικητικά προϊστάμενες αρχές των χώρων κράτησης όσο και στους ίδιους του κρατούμενους - ως έγκυρος και αξιόπιστος φορέας εξωτερικού ελέγχου των συνθηκών εγκλεισμού και προάσπισης των δικαιωμάτων όσων στερούνται την ελευθερία τους.

Σε επιχειρησιακό επίπεδο, ο ΕΜΠ συμμετείχε και κατά το 2018 στον κεντρικό προγραμματισμό της Αρχής για τακτικές μηνιαίες εξορμήσεις κλιμακίων της στις Περιφέρειες της χώρας, ολοκληρώνοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, έναν κύκλο επισκέψεων (αρχικών ή/και επαναληπτικών) σε σωφρονιστικά καταστήματα, χώρους διοικητικής κράτησης (κρατητήρια αστυνομίας και λιμενικού σώματος, προαναχωρησιακά κέντρα κράτησης αλλοδαπών), μονάδες ακούσιας νοσηλείας και προνοιακά ιδρύματα, γεγονός που του επέτρεψε να αποκτήσει μια γενική εποπτεία του πεδίου, να εντοπίσει κρίσιμα ζητήματα και να αναπτύξει, αντίστοιχα, τις παρεμβάσεις του προς τη διοίκηση αλλά και τη γενικότερη στρατηγική του.

Παρόλο που ο Μηχανισμός δεν έχει εξασφαλίσει ακόμη, σε σταθερή και μόνιμη βάση, την ετήσια κρατική χρηματοδότηση και το στελεχιακό δυναμικό που απαιτούνται για την πλήρη ανάπτυξη της λειτουργίας του, προώθησε και κατά το έτος αυτό τις δράσεις του, δίνοντας προτεραιότητα αφενός μεν στην κατάρτιση του προσωπικού του σε περισσότερο εξελιγμένες μεθόδους και τεχνικές έρευνας και αφετέρου στη διεθνή παρουσία και δικτύωσή του κατ' αυτόν τον τρόπο, επιδίωξε να συγκεράσει την εσωτερική του βελτίωση με την εξωστρέφεια και την ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας με ομόλογους θεσμούς άλλων χωρών.

Οι ειδικότερες δράσεις που αναπτύχθηκαν σε επιχειρησιακό, οργανωτικό και λειτουργικό επίπεδο, καθώς και τα ευρήματα των επιμέρους αυτοψιών που διενήργησαν οι ειδικοί επιστήμονες της Αρχής, που στελεχώνουν το Μηχανισμό, παρουσιάζονται διεξοδικά στο περιεχόμενο της παρούσας έκθεσης, ενώ συμπληρώνονται με θεσμικές παρεμβάσεις για ζητήματα προστασίας των δικαιωμάτων των κρατουμένων, παρουσιάζοντας τις αντί-

στοιχεις νομοθετικές και νομολογιακές εξελίξεις, όπου υπήρξαν.

Ειδικότερα, σε σχέση με τον εμπλουτισμό της μεθοδολογίας διενέργειας αυτοψιών του ΕΜΠ αξίζει να αναφερθεί ότι, κατά το 2018, εφαρμόστηκαν, πιλοτικά, νέα εργαλεία και πρακτικές, όπως η επέκταση του χρόνου επίσκεψης σε 2 ημέρες, η εκπόνηση και διανομή ανώνυμων ερωτηματολογίων σε ποινικούς κρατούμενους με στοχευμένες ερωτήσεις, που αποβλέπουν στην επέκταση των πηγών πληροφόρησης για τις συνθήκες κράτησης.

Επιπλέον, εκτός από τις τακτικές επισκέψεις και την άντληση υλικού από αναφορές κρατούμενων, ο ΕΜΠ εγκαινίασε το 2018 σειρά διερευνητικών επαφών με τα αρμόδια Υπουργεία, τις διοικήσεις των χώρων κράτησης αλλά και φορείς της κοινωνίας πολιτών, προκειμένου να εντοπίσει περιστατικά - ιδίως θανάτου ή τραυματισμού κρατούμενων - που αναδεικνύουν την ύπαρξη συστημικών και λειτουργικών προβλημάτων στους χώρους κράτησης της χώρας, όπως μαρτυρούν, άλλωστε, η συχνότητα και τα κοινά στερεοτυπικά χαρακτηριστικά των περιστατικών αυτών.

Προχωρώντας, καταληκτικά, σε μια συνολική αποτίμηση της παρουσίας του ΕΜΠ κατά το 2018, θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε κατ'αρχήν την ενίσχυση της θέσης του και της δυναμικής που αναπτύσσει στο πεδίο του εξωτερικού ελέγχου των συνθηκών κράτησης, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο βάσιμες προσδοκίες για την περαιτέρω αναβάθμιση της λειτουργίας του προς όφελος της προάσπισης των δικαιωμάτων των κρατούμενων. ●

—Γιώργος Π. Νικολόπουλος

Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

1. Θεσμικό πλαίσιο του εθνικού μηχανισμού πρόληψης και λειτουργία του κατά το 2018

1.α. Θεσμικό πλαίσιο

Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Μορφών Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (OPCAT) αποτελεί μια διεθνή συνθήκη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 2002 και τέθηκε σε ισχύ το 2006. Κοινός παρονομαστής υπήρξε η συναίνεση και συναντίληψη των κρατών μελών της διεθνούς κοινότητας, ότι οι προσπάθειες για την καταπολέμηση της κακομεταχείρισης των ανθρώπων που στερούνται της ελευθερίας τους, και ως εκ τούτου η θέση τους είναι ιδιαίτερα ευάλωτη, θα πρέπει να εστιάζονται στην πρόληψη.

Σ' αυτό το πλαίσιο υιοθετήθηκε μια διευρυμένη αντίληψη για την έννοια του βασανιστηρίου, κατά την οποία αυτό δεν περιορίζεται μόνο στη συστηματική πρόκληση πόνου αλλά και σε κάθε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση που υποβιβάζει την ανθρώπινη υπόσταση. Η χρήση βασανιστηρίων προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και στοχεύει στην εκμηδένιση της προσωπικότητας του θύματος. Πέρα από εγκληματική πράξη, βάσει του εθνικού αλλά και του διεθνούς δικαίου, αποτελεί μια στάση αντίθετη στον ανθρώπινο πολιτισμό. Χώροι όπως φυλακές, κέντρα κράτησης μεταναστών, ψυχιατρεία, αστυνομικά κρατητήρια κ.ά. αποτελούν εστίες κινδύνου για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Η Ελλάδα κύρωσε με το ν. 4228/2014 το ανωτέρω Προαιρετικό Πρωτόκολλο, καθιστώντας τη συγκεκριμένη Σύμβαση εσωτερικό δίκαιο της χώρας με αυξημένη τυπική ισχύ, ενώ με το δεύτερο άρθρο του νόμου αυτού ο Συνήγορος του Πολίτη ορίστηκε ως Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης των Βασανιστηρίων. Η αποστολή του Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης (εφεξής ΕΜΠ) περιλαμβάνει την τακτική εξέταση της μεταχείρισης των προσώπων που στερούνται της ελευθερίας τους, την κατάθεση αντίστοιχων συστάσεων βελτίωσης προς τις αρμόδιες αρχές και την υποβολή προτάσεων και παρατηρήσεων σχετικά με την υφιστάμενη νομοθεσία ή τα τυχόν σχέδια νόμων.

Με το άρθρο τέταρτο ν. 4228/2014, ορίστηκε ότι ο ΕΜΠ διενεργεί επισκέψεις σε όλους τους, δημόσιους ή ιδιωτικούς, χώρους στέρησης της ελευθερίας, με ή χωρίς προηγούμενη ενημέρωση των αρμόδιων αρχών. Ως τέτοιοι χώροι νοούνται οι φυλακές, τα αστυνομικά κρατητήρια, τα ψυχιατρικά καταστήματα, οι χώροι διοικητικής κράτησης αλλοδαπών, προνοιακά ιδρύματα κ.ά. Μάλιστα, κατά τη διεθνή πρακτική, οι επισκέψεις αυτές μπορούν να διενεργούνται και μη εργάσιμες ημέρες ή ακόμα και νυχτερινές ώρες. Η επίσκεψη του ΕΜΠ περιλαμβάνει συλλογή στοιχείων με κάθε διαθέσιμο μέσο, όπως, ενδεικτικά, επίσκεψη σε όλους τους χώρους κράτησης, εξέταση προσώπων και λήψη φωτογραφιών. Με βάση, εξάλλου, τη γενική αρμοδιότητα του άρθρου 103 παράγρ. 9 του Συντάγματος και του ν. 3094/2003, ο Συνήγορος του Πολίτη έχει πρόσβαση σε κάθε αρχείο, έγγραφο, στοιχείο ή φάκελο.

Με αφετηρία τους παραπάνω άξονες δράσης ο ΕΜΠ εκπονεί τον επιχειρησιακό προγραμματισμό του σχετικά με την παρακολούθηση των ζητημάτων που σχετίζονται με τον περιορισμό της ελευθερίας, έχοντας ως αφετηρία την πεποίθηση ότι η κράτηση, ως επαχθέστερος περιορισμός της ελευθερίας, πρέπει να επιβάλλεται κατ' εξαίρεση, όταν δεν μπορεί να αποφευχθεί ή δεν μπορούν να επιβληθούν εναλλακτικά μέτρα.

1.β. Ο Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης κατά το 2018

Το 2018 ήταν η πέμπτη χρονιά άσκησης, από το Συνήγορο του Πολίτη, της ειδικής αρμοδιότητας του Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης (ΕΜΠ). Το 2018 υπήρξε επίσης έτος προγραμματικού αναστοχασμού, επιχειρησιακής ανάπτυξης και συστηματικών παρεμβάσεων για την προστασία των δικαιωμάτων σε καθεστώς κράτησης: ποινικό, διοικητικό, ψυχιατρικό, προνοιακό. Ο κεντρικός σχεδιασμός της Αρχής για τακτικές μηνιαίες εξορμήσεις κλιμακίων της στις Περιφέρειες της χώρας, έδωσε την ευκαιρία στον ΕΜΠ να συστηματοποιήσει τις αυτοψίες του στους τόπους κράτησης, ενώ εντάθηκε η παρουσία του σε διεθνές επίπεδο με συμμετοχή σε πανευρωπαϊκές ή περιφερειακές συναντήσεις και σε αντίστοιχα δίκτυα.

Εκτός από τις τακτικές επισκέψεις και την άντληση υλικού από αναφορές κρατουμένων στο Συνήγορο του Πολίτη, ο ΕΜΠ παρακολουθεί τις καθημερινές εξελίξεις στους χώρους κράτησης και έχει εγκαινιάσει σειρά διερευνητικών επαφών με τα αρμόδια υπουργεία, τις διοικήσεις χώρων κράτησης αλλά και φορείς της κοινωνίας πολιτών προκειμένου να εντοπίσει περιπτώσεις, ιδίως θανάτων ή τραυματισμών, που θα μπορούσαν να προκαλέσουν αυτεπάγγελτες παρεμβάσεις για ζητήματα όπως οι συνθήκες κράτησης, τα μέτρα ασφαλείας, η επάρκεια προσωπικού, η μέριμνα για την έγκαιρη αντιμετώπιση ιδιαίτερων αιτημάτων ή συμπεριφορών και τη διαχείριση εκτάκτων περιστατικών. ●

2. Φυλακές

2.α. Γενικές ετήσιες διαπιστώσεις

Η επανεμφάνιση φαινομένων υπερπληθυσμού επαναφέρει στην επικαιρότητα παλαιότερη πρόταση του ΕΜΠ, ότι η βελτίωση των συνθηκών εγκλεισμού προϋποθέτει την ολιστική προσέγγιση στη διαχείριση του φαινομένου. Η λήψη περιστασιακών μέτρων αποσυμφόρησης δεν είναι παρά μία μόνο πτυχή της μέριμνας που οφείλει η πολιτεία στο πεδίο του ποινικού εγκλεισμού. Σε αυτή την κατεύθυνση πρέπει να αναληφθούν κεντρικές νομοθετικές παρεμβάσεις για τον εξορθολογισμό των ποινών, την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και τη μείωση του χρόνου εγκλεισμού με την υιοθέτηση εναλλακτικών μέτρων.

Η αντιμετώπιση όμως του σφραγιστικού ζητήματος δεν μπορεί να εξαντλείται στο νομοθετικό επίπεδο, χωρίς παράλληλα την εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων και του κατάλληλου προσωπικού. Η ποιότητα των υποδομών και η πληρότητα του ανθρώπινου δυναμικού θα πρέπει να εγγυώνται όρους ασφαλείας και σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά την κράτηση, καθώς και την παροχή όλων των προβλεπόμενων υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας.

Παρά τις θετικές πρωτοβουλίες της διοίκησης, εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικό πρόβλημα στα περισσότερα Καταστήματα η έλλειψη δημιουργικής απασχόλησης των κρατουμένων, η πλημμελής στελέχωση των καταστημάτων με μόνιμο εξειδικευμένο ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, κοινωνιολόγους και ψυχολόγους.

Επαναλαμβάνεται, επίσης, η διαπίστωση ότι η απραξία επιβαρύνει περαιτέρω την ήδη επιβαρυσμένη ψυχολογική κατάσταση των κρατουμένων. Η οργάνωση σεμιναρίων και εργαστηρίων θα συντελέσει στη διαχείριση των εντάσεων και θα συμβάλει στην ομαλή επανένταξη των κρατουμένων.

2.β. Αυτοψίες και άλλες διερευνητικές ενέργειες

2.β.1. Αυτοψίες που διενεργήθηκαν κατά το 2018

Με χρονολογική σειρά, ο ΕΜΠ διενήργησε αυτοψίες σε είκοσι Καταστήματα Κράτησης και ειδικότερα στα εξής:

- Κατάστημα Κράτησης Πάτρας (30 Ιανουαρίου),
- Κατάστημα Κράτησης Νέας Αλικαρνασσού Ηρακλείου (28 Φεβρουαρίου),
- Κατάστημα Κράτησης Νεάπολης Λασιθίου (1 Μαρτίου),

- Κατάστημα Κράτησης Χανίων «Κρήτη 1» (1 Μαρτίου),
- Αγροτική Φυλακή Αγίας Χανίων (2 Μαρτίου),
- Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θηβών (6 Μαρτίου),
- Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατούμενων Ελεώνα Θηβών «Επιλογή» (6 Μαρτίου),
- Κατάστημα Κράτησης Λάρισας (27 Μαρτίου),
- Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Βόλου (27 Μαρτίου),
- Ειδικό Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας Βόλου (28 Μαρτίου),
- Κατάστημα Κράτησης Κέρκυρας (26 Απριλίου),
- Κατάστημα Κράτησης Κω (4 Ιουνίου),
- Κατάστημα Κράτησης Γρεβενών (28 Ιουνίου),
- Κατάστημα Κράτησης Τρικάλων (29 Ιουνίου),
- Κατάστημα Κράτησης Δομοκού (19-20 Σεπτεμβρίου),
- Κατάστημα Κράτησης Χαλκίδας (21 Σεπτεμβρίου),
- Κατάστημα Κράτησης Ναυπλίου (12-13 Νοεμβρίου),
- Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Ενηλίκων Τίρυνθας (12-13 Νοεμβρίου),
- Κατάστημα Κράτησης Κορίνθου (14 Νοεμβρίου),
- Κατάστημα Κράτησης Τρίπολης (15 Νοεμβρίου).

2.β.2. Μεθοδολογία διενέργειας αυτοψιών

Η μεθοδολογία της διενέργειας αυτοψιών¹ συμπληρώνεται, αναθεωρείται και εμπλουτίζεται κάθε χρόνο με βάση τα μέχρι στιγμής συμπεράσματα για την αποτελεσματικότητά της αλλά και τα διεθνή πρότυπα.

---

1 Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Ειδική Έκθεση ΕΜΠ 2017, σελ. 16-17
https://www.synigoros.gr/resources/opcat_2017_gr.pdf

Κλιμάκια του ΕΜΠ, αποτελούμενα από τουλάχιστον δύο ειδικούς επιστήμονες, επισκέπτονται τα Καταστήματα Κράτησης χωρίς προηγούμενη ενημέρωση. Η επίσκεψη προτιμάται να γίνεται κατά τις εργάσιμες ημέρες και τις πρωινές ώρες, ώστε να είναι παρόντα όλα τα στελέχη της υπηρεσίας και διαρκεί πολλές ώρες –οπωσδήποτε τουλάχιστον πέντε– ανάλογα με το μέγεθος του Καταστήματος. Αρχικά, γίνεται συνάντηση με τη Διεύθυνση, τον αρχιφύλακα, καθώς επίσης την κοινωνική υπηρεσία, τον ψυχολόγο και τον ιατρό (εφόσον υπάρχουν), προκειμένου να σχηματισθεί μια πρώτη εικόνα της κατάστασης και να διαπιστωθούν προβλήματα, ελλείψεις, δυσλειτουργίες αλλά και «καλές πρακτικές», σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του προσωπικού.

Ακολουθεί επίσκεψη στους χώρους του Καταστήματος με τη συνοδεία εκπροσώπων της διοίκησης και γίνεται ομαδική ή και κατά το δυνατόν ατομική επικοινωνία με κρατούμενους, κατά τη διάρκεια της οποίας οι φύλακες παραμένουν εκτός των θαλάμων και κελιών εφόσον τους ζητηθεί. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης το κλιμάκιο έχει τη δυνατότητα να φωτογραφίζει τους χώρους, συνομιλεί με κρατούμενους χωρίς την παρουσία προσωπικού και επισκέπτεται όλους τους χώρους (κελιά, θαλάμους, πειθαρχείο, χώρο νεοεισερχομένων, ιατρεία, μαγειρεία, χώρους αναψυχής, βιβλιοθήκη, εργαστήρια, γραφεία διοίκησης κ.λπ.), εξετάζει το βιβλίο τραυματισμών και, κατά περίπτωση, ιατρικούς φακέλους κρατουμένων, αποφάσεις χορήγησης και απόρριψης αδειών, πρακτικά πειθαρχικών συμβουλίων και ζητά δειγματοληπτικά αντίγραφα αυτών, καθώς και του συσσιτίου. Εξετάζονται επίσης οι κατάλογοι με τις θέσεις εργασίας προκειμένου να διαπιστωθεί η πρόσβαση και η εναλλαγή στην κάλυψη των θέσεων όλων των ενδιαφερόμενων κρατουμένων. Οι κρατούμενοι ενημερώνονται για τις αρμοδιότητες του Συνηγόρου του Πολίτη, του Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης Βασανιστηρίων αλλά και του Εθνικού Μηχανισμού Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας (ν. 4443/2016), και προτρέπονται να υποβάλλουν σχετικές αναφορές, οι οποίες, μάλιστα, παραλαμβάνονται από τα μέλη του κλιμακίου κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του ή/και αποστέλλονται ταχυδρομικά το αμέσως επόμενο διάστημα. Καθ' όλη τη διάρκεια της επίσκεψης οι ειδικοί επιστήμονες του κλιμακίου αποτυπώνουν τις παρατηρήσεις τους εγγράφως ή ηλεκτρονικά, φωτογραφίζουν αξιοσημείωτα σημεία των χώρων επίσκεψης και, εν γένει, συγκεντρώνουν υλικό για τη μετέπειτα σύνταξη της έκθεσής τους και την υποβολή προτάσεων - παρατηρήσεων προς τη διοίκηση.

Μετά το πέρας της επίσκεψης στους χώρους του Καταστήματος ακολουθεί δεύτερη συνάντηση με τη Διεύθυνση προκειμένου να διερευνηθούν προβλήματα που διαπίστωσε το κλιμάκιο ή αιτιάσεις που διατυπώθηκαν από τους κρατούμενους. Επίσης, όπου είναι δυνατόν, γίνεται συνάντηση με εκπρόσωπο του σωματείου του φυλακτικού προσωπικού και με την εξωτερική φρουρά.

Αμέσως μετά τη λήξη της αυτοψίας γίνεται μια πρώτη ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα στα μέλη του κλιμακίου, ενώ κατά τις επόμενες ημέρες ακολουθεί

η σύνταξη και αποστολή της έκθεσης, το περιεχόμενο της οποίας αποτελεί αφετηρία για την προετοιμασία της επόμενης επίσκεψης στο ίδιο κατάστημα, καθώς και της παρακολούθησης της πορείας υλοποίησης των συστάσεων που υποβλήθηκαν.

Κατά το 2018, η μεθοδολογία των αυτοψιών εμπλουτίστηκε με πιλοτική εφαρμογή νέων εργαλείων και πρακτικών που κατ' αρχήν αποτιμώνται ως επιτυχείς. Ειδικότερα:

- Η διάρκεια ορισμένων αυτοψιών επεκτάθηκε σε 2 ημέρες (Καταστήματα Κράτησης Δομοκού και Ναυπλίου, Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Ενηλίκων Τίρυνθας).
- Ερωτηματολόγια, με βάση διεθνή πρότυπα, εκπονήθηκαν, διανεμήθηκαν, συμπληρώθηκαν ανωνύμως και συλλέχθηκαν για περαιτέρω επεξεργασία (Καταστήματα Κράτησης Ναυπλίου και Τρίπολης, Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Ενηλίκων Τίρυνθας). Μετά από σειρά εστιασμένων ερωτήσεων για τις συνθήκες κράτησης, για την αίσθηση ασφάλειας, για τυχόν περιστατικά βίας και για τις δυνατότητες πρόσβασης σε συγκεκριμένες παροχές, υπηρεσίες ή δραστηριότητες και για τις προοπτικές μετά την αποφυλάκιση, υπάρχει πεδίο προς συμπλήρωση με ελεύθερο κείμενο όπου ο κρατούμενος μπορεί να προσθέσει ο,τιδήποτε επιθυμεί. Στις πρώτες περιπτώσεις εφαρμογής αυτού του νεωτερισμού, η ανταπόκριση των κρατουμένων υπήρξε πρόθυμη και ενθαρρυντική. Κατ' αυτούς τους τρόπους επεκτάθηκαν οι πηγές πληροφόρησης του ΕΜΠ για τις συνθήκες κράτησης, ενώ το υλικό που συγκεντρώθηκε αξιοποιείται στο πλαίσιο στοχευμένων παρεμβάσεων και ταυτόχρονα βοηθά στη διαρκή επαναξιολόγηση του ίδιου του εντύπου προκειμένου να καταστεί χρηστικότερο και χρησιμότερο.
- Πέραν των ανοικτών συζητήσεων με κρατουμένους, διενεργήθηκαν ατομικές συνεντεύξεις σε ξεχωριστό χώρο (Κατάστημα Κράτησης Δομοκού, Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Ενηλίκων Τίρυνθας).
- Στα σχολεία του Ειδικού Αγροτικού Καταστήματος Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας Βόλου και του Καταστήματος Κράτησης Κορίνθου τα κλιμάκια του ΕΜΠ συζήτησαν με μαθητές και εκπαιδευτικούς.

2.β.3. Διερεύνηση θανάτων και περιστατικών βίας

Στο πλαίσιο της ειδικής αρμοδιότητάς του, ο ΕΜΠ έχει εγκαινιάσει σειρά διερευνητικών επαφών με το Υπουργείο Δικαιοσύνης και τα Καταστήματα Κράτησης προκειμένου να εντοπίσει περιπτώσεις, ιδίως θανάτων ή τραυματισμών κρατουμένων, που αναδεικνύουν γενικότερα ζητήματα λειτουργίας των φυλακών με άμεσες επιπτώσεις στη διαμόρφωση των συνθηκών

κράτησης, όπως τα μέτρα ασφαλείας, η επάρκεια προσωπικού, η μέριμνα για την έγκαιρη αντιμετώπιση ιδιαίτερων αιτημάτων ή συμπεριφορών και η διαχείριση εκτάκτων περιστατικών, και θα μπορούσαν να προκαλέσουν αυτεπάγγελτες παρεμβάσεις. Κύριο στόχο των παρεμβάσεων αυτών αποτελεί ο εντοπισμός συστημικών προβλημάτων, τα οποία προφανώς αναδεικνύονται από τη συχνότητα και τα κοινά στερεοτυπικά χαρακτηριστικά των περιστατικών αυτών. Ειδικότερα:

Πρώτον, στις περιπτώσεις *αυτοκτονιών ή αυτοτραυματισμών κρατουμένων*, ο ΕΜΠ ζητεί στοιχεία σχετικά με τις συνθήκες κράτησης του φερόμενου ως αυτόχειρα ή αυτοτραυματισθέντος, όπως τον τόπο κράτησής του, την τυχόν παρουσία συγκρατουμένων του, τη φρούρηση και εποπτεία του συγκεκριμένου τόπου· τις συνθήκες υπό τις οποίες συνέβη το περιστατικό, τον τρόπο και χρόνο ενημέρωσης της υπηρεσίας και τα άμεσα μέτρα που λήφθηκαν από αυτή, καθώς και αν υπήρχαν χρονικά περιθώρια παρέμβασης για την αποτροπή του θανάτου του κρατουμένου ή τυχόν ανήκεστης βλάβης της υγείας του· τυχόν προηγηθέντα ειδικά αιτήματα του κρατουμένου, καθώς και αν είχαν υποπέσει στην αντίληψη του προσωπικού εκδηλώσεις ιδιαίτερης συμπεριφοράς εκ μέρους του και τα αντίστοιχα μέτρα που τυχόν λήφθηκαν· τα προβλεπόμενα μέτρα ψυχολογικής μέριμνας για τους κρατουμένους κατά την είσοδο και παραμονή τους, καθώς και την τήρησή τους στην προκειμένη περίπτωση· τα προβλεπόμενα μέτρα ασφαλείας του συγκεκριμένου χώρου κράτησης προς αποτροπή αυτοκτονιών ή αυτοτραυματισμών των κρατουμένων, καθώς και την τήρησή τους στην προκειμένη περίπτωση· την επάρκεια προσωπικού φρούρησης, εποπτείας και περίθαλψης των κρατουμένων, την πυκνότητα ελέγχων των τόπων κράτησης, τις οδηγίες που έχουν δοθεί στο προσωπικό για την άμεση αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών (λ.χ. έγκαιρη μεταφορά σε νοσοκομείο), καθώς και την τήρησή τους στην προκειμένη περίπτωση.

Δεύτερον, στις περιπτώσεις *θανάτων από παθολογικά αίτια λόγω ελλιπούς ή μη έγκαιρης ιατρικής αντιμετώπισης*, ο ΕΜΠ ζητεί στοιχεία σχετικά με τις συνθήκες κράτησης του θύματος, όπως τον τόπο κράτησής του, την τυχόν παρουσία συγκρατουμένων του, τη φρούρηση και εποπτεία του συγκεκριμένου τόπου· τα προβλεπόμενα μέτρα ιατρικού ελέγχου των κρατουμένων κατά την είσοδο και παραμονή τους στο χώρο κράτησης, ιδίως αναφορικά με την τήρηση και μεταφορά (αν πρόκειται για μεταγωγή) του ιατρικού τους φακέλου, καθώς και την τήρησή τους στην προκειμένη περίπτωση· τις συνθήκες υπό τις οποίες συνέβη το περιστατικό, τον τρόπο και χρόνο ενημέρωσης της υπηρεσίας και τα άμεσα μέτρα που λήφθηκαν από αυτή, καθώς και αν υπήρχαν χρονικά περιθώρια παρέμβασης για την αποτροπή του θανάτου του κρατουμένου ή τυχόν ανήκεστης βλάβης της υγείας του· τυχόν προηγηθέντα ειδικά αιτήματα του κρατουμένου σχετικά με την υγεία του, καθώς και αν τυχόν τέτοιο αίτημά του είχε καταστεί δυνατό να αντιμετωπισθεί, ή αν είχαν υποπέσει στην αντίληψη του προσωπικού εκδηλώσεις ιδιαίτερης συμπεριφοράς εκ μέρους του και τα αντίστοιχα μέτρα που τυχόν λήφθηκαν·

την επάρκεια του προσωπικού φρούρησης, εποπτείας και περίθαλψης των κρατουμένων, την πυκνότητα ελέγχων των τόπων κράτησης, τις οδηγίες που έχουν δοθεί στο προσωπικό για την άμεση αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών (λ.χ. έγκαιρη μεταφορά σε νοσοκομείο), καθώς και την τήρησή τους στην προκειμένη περίπτωση.

Τρίτον, στις περιπτώσεις *περιστατικών βίας μεταξύ κρατουμένων*, ο ΕΜΠ ζητεί στοιχεία σχετικά με τις συνθήκες κράτησης του φερόμενου ως θύματος, όπως τον τόπο κράτησής του, την τυχόν παρουσία συγκρατουμένων του, τη φρούρηση και εποπτεία του συγκεκριμένου τόπου· τις συνθήκες υπό τις οποίες συνέβη το περιστατικό, τον τρόπο και χρόνο ενημέρωσης της υπηρεσίας και τα άμεσα μέτρα που λήφθηκαν από αυτή, καθώς και αν υπήρχαν χρονικά περιθώρια παρέμβασης για την αποτροπή του θανάτου του θύματος ή τυχόν ανήκεστης βλάβης της υγείας του· τυχόν προηγηθέντα ειδικά αιτήματα του συγκεκριμένου κρατουμένου, καθώς και αν είχαν υποπέσει στην αντίληψη του προσωπικού εκδηλώσεις ιδιαίτερης συμπεριφοράς εκ μέρους του, εκδηλώσεις αντιδικίας του με άλλους κρατουμένους ή πληροφορίες περί ενδεχομένων διαφορών του με άλλους κρατουμένους και τα αντίστοιχα μέτρα που τυχόν λήφθηκαν· τα προβλεπόμενα μέτρα ασφαλείας του συγκεκριμένου χώρου κράτησης προς αποτροπή συμπλοκής μεταξύ κρατουμένων ή προς ιδιαίτερη προστασία συγκεκριμένων κρατουμένων, καθώς και την τήρησή τους στην προκειμένη περίπτωση· την επάρκεια προσωπικού φρούρησης, εποπτείας και περίθαλψης των κρατουμένων, την πυκνότητα ελέγχων των τόπων κράτησης, τις οδηγίες που έχουν δοθεί στο προσωπικό για την άμεση αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών (λ.χ. έγκαιρη μεταφορά σε νοσοκομείο), καθώς και την τήρησή τους στην προκειμένη περίπτωση.

Πέραν των ανωτέρω, σε όλες τις προαναφερόμενες κατηγορίες περιστατικών, ο ΕΜΠ κατά κανόνα ζητεί να του κοινοποιηθούν, μετά την ολοκλήρωσή τους, τα πορίσματα της ιατροδικαστικής έκθεσης και της διοικητικής διερεύνησης του συμβάντος, καθώς και οποιοδήποτε άλλο στοιχείο θα μπορούσε να θεωρηθεί κρίσιμο για την ορθή αποτίμηση του συμβάντος. Επί πλέον, ειδικά για τις περιπτώσεις βίας σε φυλακές και με αφορμή αναφορές κρατουμένων, ο ΕΜΠ κατά το 2018 επιζήτησε ιδιαίτερη ενημέρωση για τον τρόπο αντιμετώπισης περιστατικών βίας μεταξύ κρατουμένων, σε σχέση τόσο με την καταγραφή και ιατρική αντιμετώπιση όσο και με την περαιτέρω πειθαρχική και ποινική διαχείριση, εστιάζοντας στην αυξημένη ευθύνη της πολιτείας και στην ανάγκη ενθάρρυνσης των θυμάτων προκειμένου να ασκήσουν τα δικαιώματά τους. Στο πλαίσιο αυτό, κατά τις διενεργούμενες αυτοψίες εξετάζονται η πληρότητα των εγγραφών στα Βιβλία Τραυματισμών, η αντιστοιχίσιή τους προς τις πραγματοποιηθείσες διακομιδές σε νοσοκομείο και η πιστοποίηση έγκαιρης ενημέρωσης των εισαγγελικών αρχών, καθώς, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, η διοίκηση του καταστήματος κράτησης φέρεται να ενημερώνει τις εισαγγελικές αρχές μόνον όταν το θύμα ζητά να καταθέσει έγκληση.

Κατά το 2018, η πρωτοβουλία αυτή ασκήθηκε σε επτά περιπτώσεις:

- θάνατος από χρήση ναρκωτικών στο Ψυχιατρείο Καταστήματος Κράτησης Κορυδαλλού (1 Ιανουαρίου),
- θάνατος από επιπλοκή οδοντικής πάθησης στο Κατάστημα Κράτησης Λάρισας όπου ο κρατούμενος είχε μόλις μεταχθεί από το Κατάστημα Κράτησης Μαλανδρίνου (4 Φεβρουαρίου),
- αυτοκτονία υποδίκου στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού (26 Ιουνίου),
- αυτοκτονία στο Κατάστημα Κράτησης Νέας Αλικαρνασσού (28 Αυγούστου),
- αυτοκτονία στο Κατάστημα Κράτησης Χανίων «Κρήτη 1» (8 Σεπτεμβρίου),
- αυτοκτονία υποδίκου στο Κατάστημα Κράτησης Τρίπολης (10 Οκτωβρίου),
- τραυματισμός υποδίκου από επίθεση συγκρατουμένων στο Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Αυλώνα (10 Δεκεμβρίου).

Ωστόσο η μέχρι στιγμής πρακτική των εξατομικευμένων ερωτημάτων δεν έχει οδηγήσει σε αξιοποιήσιμα συμπεράσματα, καθώς οι εκάστοτε ερωτώμενες διοικήσεις των χώρων κράτησης, στις κατά κανόνα λακωνικές και περιγραφικές απαντήσεις τους, περιορίζονται στην τυπική διαβεβαίωση ότι από πλευράς της υπηρεσίας είχε ληφθεί κάθε ανθρωπίνως δυνατό μέτρο πρόληψης, καθώς και στην επιφύλαξη ότι η παροχή περαιτέρω πληροφοριών θα καταστεί δυνατή μόνο μετά την ολοκλήρωση των διενεργουμένων διοικητικών ερευνών ή/και ποινικών ανακρίσεων.

Είναι, επομένως, προφανές ότι τα κοινά και γενικεύσιμα χαρακτηριστικά των κατ' ιδίαν περιπτώσεων επιβάλλουν όχι μόνο την -επίσης οπωσδήποτε αναγκαία- εκ των υστέρων διερεύνηση περιστατικών όπως τα προαναφερόμενα, αλλά πρωτίστως τη μέριμνα για την πρόληψή τους.

Τέλος, δεδομένης της απουσίας εξειδικευμένου προσωπικού και συνακόλουθα της αδυναμίας του ΕΜΠ να προχωρεί σε ολοκληρωμένη κατανόηση και αξιοποίηση των ιατροδικαστικών και ιατρικών εξετάσεων, διαπιστώνεται η ανάγκη αναζήτησης εξωτερικών συνεργασιών, ιδίως στην κατεύθυνση των πανεπιστημιακών ιατρικών σχολών.

2.γ. Ειδικά θέματα που αναδείχθηκαν κατά το 2018

2.γ.1. Κίνδυνος επανάληψης φαινομένων υπερπληθυσμού

Σε προηγούμενες εκθέσεις του, ο ΕΜΠ επεσήμαινε μεν το γεγονός ότι είχαν παύσει να παρατηρούνται ακραία φαινόμενα υπερπληθυσμού, και πάντως ότι το σύνολο των κρατουμένων στη χώρα δεν υπερέβαινε την προβλεπόμενη χωρητικότητα, ταυτόχρονα, όμως, προειδοποιούσε ότι οι νομοθετικές λύσεις της έκτακτης αποσυμφόρησης των φυλακών δεν πρέπει να εμπεδωθούν ως πάγια τακτική αντιμετώπισης του ζητήματος, αν δεν συνοδεύονται πρωτίστως από συνολικότερες παρεμβάσεις στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης, ιδίως στα πεδία της θέσπισης ποινών και της εφαρμογής τους.

Τα ευρήματα του 2018 φαίνεται να επαληθεύουν εκείνη την προειδοποίηση, καθώς σε σημαντικό αριθμό καταστημάτων κράτησης το φαινόμενο του υπερπληθυσμού επανέρχεται. Ήδη παρατηρούνται θεαματικές υπερβάσεις στα Καταστήματα Κράτησης Κέρκυρας (προβλεπόμενες θέσεις 138, κρατούμενοι τη μέρα της αυτοψίας 194), Τρίπολης (θέσεις 64, κρατούμενοι 118), Ναυπλίου (θέσεις 273, κρατούμενοι 351), Κω (θέσεις 56, κρατούμενοι 105) και Χαλκίδας (θέσεις 127, κρατούμενοι 179), καθώς και σχετικά διαχειρίσιμες υπερβάσεις στα Καταστήματα Κράτησης Πάτρας (θέσεις 446, κρατούμενοι 504) και Λάρισας (θέσεις 554, κρατούμενοι 567). Οι πραγματικές συνέπειες του υπερπληθυσμού είναι ιδιαιτέρως ορατές σε μικρές φυλακές χωρίς περιθώρια αξιοποίησης συμπληρωματικών χώρων, όπως στις περιπτώσεις των Καταστημάτων Κράτησης Χαλκίδας και Τρίπολης όπου οι ασφυκτικές συνθήκες διαβίωσης στους θαλάμους αποκλείουν κάθε μορφή ιδιωτικότητας και αποκλίνουν από τα ελάχιστα όρια χώρου ανά κρατούμενο σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές προδιαγραφές.

Γενικεύοντας, ο ΕΜΠ διαπιστώνει ότι, ενώ οι συνέπειες των αποσυμφορητικών πολιτικών –που ξεκίνησαν με το ν. 4322/2015 και στη συνέχεια παρατάθηκαν διαδοχικά με τους ν. 4356/2015, 4411/2016, 4489/2017 και 4571/2018 – οδήγησαν, αρχικά, σε αξιοσημείωτη μείωση του συνολικού αριθμού των κρατουμένων και, μάλιστα, σημαντικά κατώτερο από το διαθέσιμο αριθμό θέσεων (συγκεκριμένα: από 11.798 άτομα την 1.1.2015 σε 9.611 την 1.1.2016 και σε 9.560 την 1.1.2017 για 9.815 θέσεις), εντούτοις, μετά από τρία χρόνια, παρατηρήθηκε σταθερή ανοδική τάση των τιμών φυλάκισης, που υπερέβη το διαθέσιμο αριθμό θέσεων (συγκεκριμένα: 10.011 άτομα την 1.1.2018 και 10.654 την 1.1.2019 για 9.935 θέσεις)². Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι, για τις 9.935 συνολικά διαθέσιμες θέσεις στα 33 καταστήματα κράτησης της χώρας, ο συνολικός αριθμός των κρατουμένων μπορεί μεν να ανέρχεται

2 Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, «Γενικός Στατιστικός Πίνακας Κρατουμένων – Ποινών κατά την 1η Ιανουαρίου εκάστου έτους (2003-2019)» <http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ/Στατιστικάστοιχείακρατουμένων.aspx>

σε 10.654 την 1.1.2019 (συνολικά, δηλαδή, η υπέρβαση των υφιστάμενων θέσεων μετράται σε 801 άτομα), ωστόσο τα μισά σχεδόν σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας εμφανίζουν πληρότητα που υπερβαίνει το 100% της χωρητικότητάς τους, με προφανή τον κίνδυνο περαιτέρω ανόδου³. Απ' αυτή την άποψη, το πρόβλημα του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού στη χώρα μας εμφανίζεται κυρίως ως αποτέλεσμα της ανισοκατανομής των κρατουμένων στα καταστήματα κράτησης, με αποτέλεσμα να διατηρείται, αφενός, ο συνολικός αριθμός των κρατουμένων κοντά στο «*ψυχολογικό όριο*» των 10.000 αλλά, αφετέρου, ορισμένα καταστήματα κράτησης να εμφανίζουν ανησυχητικό βαθμό υπερπληρότητας - χωρίς, βέβαια, να συνυπολογίζονται τα απαιτούμενα ελάχιστα όρια χώρου ανά κρατούμενο.

Διαπιστώνεται, συνεπώς, ότι η αρχική σημαντική τάση αποφόρτισης των καταστημάτων κράτησης στη συνέχεια υποχώρησε σταδιακά, εξαιτίας, κυρίως, της αυστηρότητας των δικαστικών αποφάσεων σε σχέση τόσο με την εκτεταμένη χρήση του μέτρου της προσωρινής κράτησης όσο και με τη βαρύτητα των επιβαλλόμενων ποινών για ορισμένες κατηγορίες εγκλημάτων. Συγκεκριμένα, από το συνολικό αριθμό των 10.654 κρατουμένων την 1.1.2019, οι 3.317, δηλαδή περίπου το 31%, ήταν υπόδικοι, ενώ οι υπόλοιποι 7.337, δηλαδή περίπου το 69%, ήταν κατάδικοι, από τους οποίους οι 2.372, δηλαδή περίπου το 32%, για παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών, ενώ οι υπόλοιποι 4.965, δηλαδή το 68%, για άλλα αδικήματα. Αλλά και σε σχέση με τις επιβληθείσες ποινές, παρατηρείται σημαντική ανισοκατανομή μεταξύ των καταδίκων, αφού σε 6.524 άτομα, δηλαδή στο 89% περίπου των καταδίκων, έχουν επιβληθεί ποινές από πρόσκαιρη κάθειρξη 5 έως 15 ετών και πάνω (συγκεκριμένα, σε 5.564 άτομα ή στο 76% των καταδίκων) μέχρι ποινή ισόβιας κάθειρξης (σε 960 άτομα δηλαδή στο 13%). Οι υπόλοιποι 763 κρατούμενοι κατάδικοι, δηλαδή μόλις το 11% του συνόλου, εκτίουν ποινές φυλάκισης μέχρι 5 έτη - ενώ ασφαλώς υπάρχουν ανάμεσά τους και κάποιοι που δεν μπόρεσαν να μετατρέψουν ή/και να εξαγοράσουν ποινές μέχρι 6 μήνες, από 6 μήνες μέχρι 1 χρόνο και από 1 έως 2 χρόνια⁴.

Εξακολουθεί, επομένως, να παραμένει επίκαιρη η προσέγγιση του Συνηγόρου του Πολίτη στο ζήτημα του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού, όπως συμπυκνώνεται στη θέση, που διατύπωσε ήδη από την πρώτη Ετήσια Ειδική Έκθεση του ΕΜΠ το 2014, ότι «*αποτελεί ζήτημα αιχμής για τη διασφάλιση του σκληρού πυρήνα των θεμελιωδών δικαιωμάτων*» των κρατουμένων⁵, ενώ η αντιμετώπισή του εντάσσεται στην προοπτική μιας «*ολιστικής*» επανεξέτασης

3 Υπουργείο Δικαιοσύνης, «*Χωρητικότητα Καταστημάτων Κράτησης*» <http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ/Στατιστικάστοιχείακρατουμένων.aspx>

4 Υπουργείο Δικαιοσύνης, «*Γενικός Στατιστικός Πίνακας Κρατουμένων - Ποινών κατά την 1η Ιανουαρίου εκάστου έτους (2003-2019)*» <http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ/Στατιστικάστοιχείακρατουμένων.aspx>

5 Συνήγορος του Πολίτη, *Ετήσια Ειδική Έκθεση ΕΜΠ 2014*, σελ. 5 https://www.synigoros.gr/resources/docs/greek_web.pdf

της λειτουργίας του ποινικού συστήματος, τόσο στις επιμέρους όψεις του – δηλ. τη νομοθετική (σύστημα ποινών), τη δικαστική (επιμέτρηση ποινών) και τη σωφρονιστική (συνθήκες κράτησης) – όσο και, συνολικά, στις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις, στο πλαίσιο μιας μεσοπρόθεσμης, συγκροτημένης, ποινικής και σωφρονιστικής πολιτικής»⁶.

2.γ.2. Πλημμελής αντιμετώπιση περιστατικών βίας μεταξύ κρατουμένων

Με αφορμή αναφορές κρατουμένων στο πλαίσιο της γενικής αρμοδιότητας του Συνηγόρου του Πολίτη, ο ΕΜΠ κατά το 2018 επιζήτησε ιδιαίτερη ενημέρωση για τον τρόπο αντιμετώπισης περιστατικών βίας μεταξύ κρατουμένων, σε σχέση τόσο με την καταγραφή και ιατρική αντιμετώπιση όσο και με την περαιτέρω πειθαρχική και ποινική εξέταση, εστιάζοντας αφενός στην αυξημένη ευθύνη της πολιτείας για εξασφάλιση της ζωής, σωματικής ακεραιότητας και αξιοπρέπειας των κρατουμένων, αφετέρου στην ανάγκη ενθάρρυνσης των θυμάτων να ασκήσουν τα δικαιώματά τους προχωρώντας σε αντίστοιχες καταγγελίες.

Το πρόβλημα αναδείχθηκε με έντονο τρόπο στο Κατάστημα Κράτησης Δομοκού, όπου οι καταγγελίες δύο τουλάχιστον αναφερομένων επιβεβαιώθηκαν πλήρως, καθώς οι μεν εγγραφές στο Βιβλίο Τραυματισμών αποδείχθηκαν ελλιπείς και αναντίστοιχες προς τις πραγματοποιηθείσες διακομιδές σε νοσοκομείο, οι δε εισαγγελικές αρχές φέρονταν να ενημερώνονται από τη διοίκηση μόνον όταν το θύμα ζητούσε να καταθέσει έγκληση, κάτι για το οποίο εκ των πραγμάτων αποθαρρυνόταν.

Αντίθετα, στο Κατάστημα Κράτησης Ναυπλίου, μολονότι το φυλακτικό προσωπικό επικαλείται δυσχέρεια απόδειξης επειδή οι μάρτυρες είναι απρόθυμοι και οι κάμερες υπολειπούν, φαίνεται να καταβάλλονται, από το πειθαρχικό συμβούλιο της φυλακής, προσπάθειες για ενδελεχή διερεύνηση των περιστατικών βίας.

2.γ.3. Φθορά υποδομών και αδυναμία επισκευών

Αποτελεί πλέον γενικευμένο φαινόμενο η αδυναμία συντήρησης ή έγκαιρης επισκευής φθορών στις υποδομές. Οι καταστάσεις αυτές οφείλονται κατά κανόνα στην παλαιότητα των εγκαταστάσεων, στην ταμειακή στενότητα, στην έλλειψη δημοσιονομικής ευελιξίας και σε ενδεχόμενες αβλεψίες κατά την εκτέλεση ή παραλαβή κατασκευαστικών έργων. Ενίοτε όμως συντρέχουν και ειδικότεροι λόγοι, όπως λόγου χάριν στο Κατάστημα Κράτησης Νεάπολης, όπου μείζονες παρεμβάσεις αποκλείονται επειδή ολόκληρο το κτίριο φαίνεται πως ουδέποτε διέθετε πολεοδομική αδειοδότηση, πρόβλημα που

---

6 Συνήγορος του Πολίτη, *Ετήσια Ειδική Έκθεση ΕΜΠ 2015*, σελ. 134 <https://www.synigoros.gr/resources/docs/ee2015-15-basanistiria--2.pdf>

παρατηρείται, άλλωστε, σε μεγάλο αριθμό καταστημάτων κράτησης, ή στο Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Ενηλίκων Τίρυνθας που βρίσκεται μέσα σε Α΄ Αρχαιολογική Ζώνη.

Σε κάθε περίπτωση, τα φαινόμενα αυτά επιτείνονται κάθε χρόνο και έχουν ως εμφανή συνέπεια τη βαθμιαία υποβάθμιση των συνθηκών κράτησης. Ειδικότερα:

- Στο Κατάστημα Κράτησης Χανίων («Κρήτη Ι») διατηρείται κλειστή λόγω ζημιών μία από τις 5 πτέρυγες αλλά και στις υπόλοιπες παρατηρείται σωρεία κακοτεχνιών, κυρίως υδραυλικών, οπωσδήποτε αδικαιολόγητων για κτίριο που οικοδομήθηκε μόλις προ εξαετίας.
- Στο Κατάστημα Κράτησης Αλικαρνασσού 18 κελιά του παμπάλαιου κτιρίου παραμένουν εκτός χρήσης λόγω κατάρρευσης τμήματος σκάλας και στέγης.
- Στο Ειδικό Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας, παρά τις συνεχείς επισκευές και ανακατασκευές, οι οικίσκοι των εργαζομένων κρατουμένων παραμένουν απολύτως ακατάλληλοι, ιδίως για τους καλοκαιρινούς μήνες.
- Στο Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Βόλου παρατηρούνται αποξηλωμένες ηλεκτρικές κατασκευές, διαρροή υδραυλικών εγκαταστάσεων, δυσσομία και ελλιπής εξαερισμός, ενώ η διεύθυνση αποδίδει μέρος των βλαβών σε ευθύνη των κρατουμένων.
- Στο Κατάστημα Κράτησης Χαλκίδας οι ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις αντιμετωπίζουν οξυμένα προβλήματα και υψηλό κίνδυνο πυρκαγιάς.
- Στο Κατάστημα Κράτησης Κέρκυρας μια ακτίνα παραμένει κλειστή για λόγους ασφαλείας, εξαιτίας κακής σύνδεσης παροχών ρεύματος και νερού κατά την πρόσφατη ανακαίνισή της.

2.γ.4. Πρόοδοι και δυσχέρειες στο επισκεπτήριο κρατουμένων

Πρόσφατες καινοτόμες πρωτοβουλίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης για την οργάνωση του επισκεπτηρίου έχουν ήδη αρχίσει να παράγουν εμφανή αποτελέσματα. Ιδιαίτερα, μάλιστα, στο Κατάστημα Κράτησης Γρεβενών, το κλιμάκιο του ΕΜΠ είχε την ευκαιρία να δει τον κατάλληλα διαμορφωμένο και διακοσμημένο χώρο παιδικού επισκεπτηρίου, όπου ακόμη και το σύστημα βιντεοεπιτήρησης είναι καμουφλαρισμένο, ώστε οι μικροί επισκέπτες να νιώθουν άνετα. Υπάρχει, επίσης, χώρος οικογενειακού επισκεπτηρίου, κατάλληλος για ιδιωτικές συναντήσεις των κρατουμένων με συντρόφους τους, ενώ ήδη παρέχεται στους κρατουμένους η δυνατότητα ηλεκτρονικού επισκεπτηρίου με χρήση skype. Ηλεκτρονικό επισκεπτήριο παρέχεται και στο Κατάστημα Κράτησης Τρικάλων.

Ωστόσο σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρούνται δυσλειτουργίες, κυρίως λόγω υστέρησης των σχετικών υποδομών και προβληματικών διαρρυθμίσεων του χώρου. Ειδικότερα:

- » Στο Ειδικό Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας αναφέρεται αδυναμία συνάντησης των νεαρών κρατουμένων με τις συζύγους και τα παιδιά τους σε ανοικτό επισκεπτήριο, καθώς, ελλείψει κατάλληλου μηχανικού εξοπλισμού για τον έλεγχο των επισκεπτών, αυτό εγκρίνεται με ιδιαίτερη φειδώ και κυρίως σε άτομα που βρίσκονται αρκετό καιρό στο κατάστημα ώστε να έχει προηγηθεί εκτίμηση της προσωπικότητάς τους.
- » Στο Κατάστημα Κράτησης Ναυπλίου, η θέση του φρουρού στην αίθουσα του ανοικτού επισκεπτηρίου βρίσκεται σε τόσο μικρή απόσταση από τους συνομιλούντες ώστε παραβιάζεται το απόρρητο της επικοινωνίας δικηγόρου και εντολέα.
- » Στο Κατάστημα Κράτησης Κορίνθου (ανήλικοι), ελλείψει ειδικής αίθουσας, το ανοικτό επισκεπτήριο πραγματοποιείται σε χώρο πλησίον του θυρωρείου, ο οποίος μπορεί να επιθεωρείται από έναν φύλακα και το θυρωρό, χωρίς να εμποδίζεται καθόλου η οπτική επαφή, ενώ μετά το πέρας του, προκειμένου να αποτραπεί η εισαγωγή απαγορευμένων ειδών, οι κρατούμενοι υποβάλλονται σε σωματικό έλεγχο με πλήρη γύμνωση, η οποία δεν επιβάλλεται βάσει εξατομικευμένων ενδείξεων ή πληροφοριών αλλά γενικευμένα σε όλους και σε όλα τα ανοικτά επισκεπτήρια (συγγενείς, συνήγοροι). Πρόκειται συγκεκριμένα για ένα ειδικώς διαμορφωμένο δωμάτιο με ιατρικό κρεβάτι εξέτασης, όπου λαμβάνει κάθε φορά χώρα ο σωματικός έλεγχος με την αφαίρεση των ενδυμάτων και εσωρούχων, κυρίως μετά το πέρας των ανοικτών επισκεπτηρίων, καθώς και μετά την επάνοδο των ανηλίκων κρατουμένων από εκδρομές. Ο Συνήγορος του Πολίτη έλαβε κατά το έτος 2018 και διερευνά αναφορά

για περιστατικό με εφαρμογή σωματικού ελέγχου κρατουμένων με πλήρη γύμνωση μετά τη διεξαγωγή ανοιχτού επισκεπτηρίου με συγγενείς και αναμένει σχετική απάντηση από το αρμόδιο Υπουργείο ώστε να κρίνει αν υφίσταται, με σκοπό την αποφυγή μορφών έρευνας ικανών να θίξουν την αξιοπρέπεια κρατουμένων και επισκεπτών, ανάγκη τροποποίησης της ισχύουσας νομοθεσίας για τις σωματικές έρευνες προς την κατεύθυνση της καταγραφής και απόδειξης, με τη χρήση πανελλαδικά εφαρμοζόμενων μέσων, των συγκεκριμένων λόγων που επιτρέπουν στο προσωπικό να κάνει χρήση αυτής της μορφής της σωματικής έρευνας.

2.γ.5. Πλημμελής αιτιολόγηση αποφάσεων απόρριψης αδειών

Στο πλαίσιο του συνεχούς ενδιαφέροντος της Αρχής⁷ για την κατοχύρωση του δικαιώματος των κρατουμένων σε αιτιολογημένη εξέταση, από το συμβούλιο φυλακής, των αιτήσεων αδειών, όπως άλλωστε επιβάλλει ο Σωφρονιστικός Κώδικας (ν. 2776/1999, άρθρο 54), ο ΕΜΠ κατά τις αυτοψίες του μελετά δείγμα ή και ολόκληρο το σώμα των σχετικών αποφάσεων. Διαπιστώνεται, δυστυχώς, ότι αποτελούν ακόμη κανόνα οι ελλειπίς, αόριστες, ταυτολογικές και μη εξατομικευμένες απορριπτικές αποφάσεις με στερεότυπη επανάληψη των διατάξεων και χωρίς ενημέρωση των κρατουμένων για το προβλεπόμενο δικαίωμα προσφυγής.

Ειδικότερα, τέτοιες πρακτικές παρατηρούνται ιδίως σε μεγάλες φυλακές όπως τα Καταστήματα Κράτησης Πάτρας και Γρεβενών, ενίοτε όμως και σε μικρότερες, όπως το Ειδικό Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας.

Ιδιαίτερα ακραίο παράδειγμα απόρριψης αδειών παραμένει το Κατάστημα Κράτησης Τρίπολης, όπου φαίνεται να επικρατεί προκατάληψη απέναντι στους καταδικασθέντες για εγκλήματα κατά των ηθών, σε σχέση κυρίως με την προδιάθεσή τους για τέλεση νέων εγκλημάτων, χωρίς, ωστόσο, να γίνεται εξατομίκευση κάθε περίπτωσης με τη διερεύνηση των αναγκών και της προσωπικότητας κάθε κρατουμένου, και χωρίς να αναζητούνται εναλλακτικές λύσεις για τον τόπο διαμονής του κρατουμένου σε περίπτωση ύπαρξης βάσιμων υπονοιών εκδήλωσης αντιποίνων σε βάρος του.

2.γ.6. Θέσεις εργασίας

Σε γενικό επίπεδο, η κάλυψη των θέσεων εργασίας φαίνεται να εξασφαλίζει ικανοποιητική ισορροπία, με μάλλον μεμονωμένα παράπονα περί ανισότητας. Παρατηρήθηκε, ωστόσο, στο Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Ενηλίκων Τίρυνθας ότι αποτελεί αιτία αναστάτωσης η αριθμητική ανεπάρκεια των

---

7 Συνήγορος του Πολίτη, Ειδική Έκθεση «*Τακτικές άδειες κρατουμένων*» <https://www.synigoros.gr/?i=human-rights.el.fulakes.28882>

θέσεων εργασίας και η διαφοροποίηση μεταξύ εσωτερικών και εξωτερικών θέσεων με επίπτωση στον ευεργετικό υπολογισμό ημερών έκτισης ποινής. Εκεί, αλλά και στο Κατάστημα Κράτησης Χαλκίδας, εντοπίζεται και γενικότερη δυσαρέσκεια για ανορθολογική μέτρηση των ημερών για όσους απασχολούνται σε θέσεις εργασίας ή συμμετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, καθώς και για δυσμενέστερη μεταχείριση σε σύγκριση με την Κεντρική Αποθήκη Υλικού Φυλακών.

Η πολυπλοκότητα των προϋποθέσεων και κριτηρίων κατανομής των θέσεων εργασίας έχει ως συνέπεια, μέρος των κρατούμενων να σχηματίζει την πεποίθηση περί μη αδιάβλητης εφαρμογής των προβλεπόμενων διαδικασιών επιλογής. Με δεδομένη την εξάρτηση του ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής από την τοποθέτηση ή μη σε θέση εργασίας, το είδος της θέσης καθώς και το χρονικό διάστημα για το οποίο θα απασχοληθεί ο κρατούμενος, όλοι έχουν την προσδοκία να απασχοληθούν άμεσα καθώς και να επιλεγούν το συντομότερο δυνατό στις εργασίες με το μεγαλύτερο ευεργετικό συνυπολογισμό. Στην περίπτωση, μάλιστα, του Αγροτικού Καταστήματος Κράτησης Ενηλίκων Τίρυνθας, η ίδια η διεύθυνση επισημαίνει το πρόβλημα της διαφοροποίησης του ευεργετικού υπολογισμού για την εργασία στο αρτοποιείο, η οποία υπολογίζεται στα 30 ημερομίσθια το μήνα, τη στιγμή που η αντίστοιχη εργασία στην Κεντρική Αποθήκη Υλικού Φυλακών υπολογίζεται στα 60 ημερομίσθια το μήνα.

Με βάση τις ανωτέρω παρατηρήσεις, ο ΕΜΠ προτείνει την πρόβλεψη για αντίστοιχο ευεργετικό υπολογισμό ημερών ποινής για την ίδια εργασία σε όλους τους τύπους καταστημάτων κράτησης, καθώς και την αποσαφήνιση των κριτηρίων και προϋποθέσεων κατανομής των θέσεων εργασίας και την ακριβή πρόβλεψη συγκεκριμένων διαδικασιών και σταδίων ελέγχου και επανεξέτασης των υποβαλλόμενων αιτημάτων.

Με αφορμή διαμαρτυρία κρατούμενων στο Κατάστημα Κράτησης Ναυπλίου, αξίζει επίσης να σημειωθεί το γενικότερο πρόβλημα των απασχολουμένων σε θέσεις εργασίας, οι οποίοι δεν μπορούν να φοιτήσουν, ούτε καν άτυπα, στο σχολείο, επειδή και αυτό λογίζεται ως θέση εργασίας. Έτσι, κυρίως νέοι κατάδικοι στερούνται στην πράξη τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν την παρεχόμενη εκπαίδευση.

2.γ.7. Σχολεία

Κλιμάκια του ΕΜΠ είχαν την ευκαιρία να διαπιστώσουν την καλή λειτουργία των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας, της οποίας τα ευεργετικά αποτελέσματα δεν περιορίζονται στην αξιοποίηση του χρόνου των κρατούμενων αλλά επεκτείνονται και στις προοπτικές αποκατάστασης μετά την αποφυλάκιση. Πολλά σχολεία έχουν πετύχει να προσελκύσουν δωρεές ιδρυμάτων και εποικοδομητική συνεργασία με τοπικούς φορείς.

Σημειώνονται, ιδιαίτερα, οι πολυσιδεΐς δραστηριότητες:

- στο Κατάστημα Κράτησης Κέρκυρας, όπου μεταξύ άλλων έχει αναπτυχθεί Ψηφιακή Βιβλιοθήκη σε συνεργασία με το Ιόνιο Πανεπιστήμιο,
- στο Κατάστημα Κράτησης Λάρισας, όπου μεταξύ άλλων λειτουργεί μουσείο με έργα κρατουμένων,
- στο Κατάστημα Κράτησης Τρικάλων, με υποδειγματική αίθουσα ηλεκτρονικών υπολογιστών και βραβεύσεις σε διεθνείς μαθητικούς διαγωνισμούς κινηματογραφικών ταινιών,
- αλλά και στα Καταστήματα Κράτησης Κορίνθου, Πάτρας και το Ειδικό Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας.

Εξ ίσου σημαντική είναι η δυνατότητα που παρέχεται σε κρατουμένους να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε τοπικά Εσπερινά Επαγγελματικά Λύκεια, εξεταζόμενοι ως κατ' ιδίαν διδαχθέντες, καθώς και στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Παρατηρείται πάντως ότι ορισμένα σχολεία δεν διαθέτουν εκπαιδευτικό υλικό κατάλληλα προσαρμοσμένο για τις ανάγκες ανηλίκων και νέων που φοιτούν σε μικρές τάξεις του δημοτικού, αλλά και παιδιών που δεν γνωρίζουν καθόλου ή γνωρίζουν ελάχιστα την ελληνική γλώσσα. Το γεγονός αυτό δυσχεραίνει την εκπαιδευτική διαδικασία και υποβαθμίζει την αποτελεσματικότητά της, παρά τις προσπάθειες των δασκάλων να καλύψουν με δικές τους πρωτοβουλίες τα παραπάνω κενά, όπως στην περίπτωση του Καταστήματος Κράτησης Κορίνθου. Στο Γυμνάσιο, ανάλογη υποβάθμιση επιφέρει η ανεπαρκής κάλυψη των αναγκών διδασκαλίας, με ολιγάριθμους καθηγητές που διδάσκουν όλα τα μαθήματα.

Η ικανοποιητική εντύπωση από ορισμένα καταστήματα κράτησης μετριάζεται, ωστόσο, από την υφιστάμενη ανισότητα στην παροχή υπηρεσιών εκπαίδευσης, καθώς σε ορισμένα δεν έχει ακόμη καταστεί δυνατή η ίδρυση σχολείου. Μείζον ζήτημα στην απρόσκοπτη εξέλιξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε καθεστώς κράτησης αποτελεί η εξασφάλιση, στους κρατουμένους μαθητές, της συνεχούς και αδιάταρακτης παρακολούθησης. Δυστυχώς, όμως, ο ΕΜΠ γίνεται συχνά αποδέκτης διαμαρτυριών κρατουμένων, των οποίων η μεταγωγή σε κατάστημα κράτησης χωρίς σχολείο είχε ως αποτέλεσμα την απότομη διακοπή της σχολικής τους προόδου και τη συνακόλουθη επιβάρυνση της ψυχολογικής τους κατάστασης. Μέχρις ότου επιτευχθεί πλήρης ανάπτυξη και διασύνδεση των σχολείων σε όλα τα καταστήματα κράτησης της χώρας, ο ΕΜΠ θεωρεί ότι επιβάλλεται η εξατομικευμένη συνεκτίμηση των εκπαιδευτικών αναγκών σε κάθε απόφαση μεταγωγής κρατουμένου.

2.γ.8. Δυνατότητες ψυχαγωγίας, απασχόλησης και κατάρτισης

Όπως τα σχολεία, έτσι και οι δυνατότητες ψυχαγωγίας, απασχόλησης και εξωσχολικής επαγγελματικής κατάρτισης αποτελούν πρόκληση για γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα σε περιπτώσεις καταστημάτων κράτησης με εντυπωσιακές δυνατότητες ή ευκαιρίες και σε περιπτώσεις άλλων με μηδαμινές.

Μεταξύ άλλων, ο ΕΜΠ επισημαίνει:

- Στο Κατάστημα Κράτησης Τρικάλων, τα σεμινάρια Κινητής Μονάδας Ψυχικής Υγείας και τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης.
- Στο Κατάστημα Κράτησης Αλικαρνασσού, τη λειτουργία φυτωρίου, σαπωνοποιείου και ξυλουργικού εργαστηρίου καθώς και τα σεμινάρια μαγειρικής.
- Στο Κατάστημα Κράτησης Ναυπλίου και το Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Ενηλίκων Τίρυνθας, τη συνεργασία με το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.
- Στο Κατάστημα Κράτησης Πάτρας, τη λειτουργία θεατρικής ομάδας σε συνεργασία με το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο.
- Στο Κατάστημα Κράτησης Κορίνθου, τις εκπαιδευτικές εκδρομές σε μουσεία και άλλους χώρους πολιτισμού, μόνο, όμως, των ανηλίκων κρατουμένων και όχι των λοιπών.

Αντιθέτως, και ανεξαρτήτως διαθεσιμότητας ή έλλειψης κατάλληλων χώρων, τα Καταστήματα Κράτησης Χανίων και Γρεβενών, η Αγροτική Φυλακή Αγιάς και το Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Βόλου στερούνται παροχών ψυχαγωγίας, κατάρτισης ή εργαστηρίων και περιορίζονται σε όργανα γυμναστικής και αθλητικές δραστηριότητες, αυτοσχέδιες ή οργανωμένες με συνεργασία τοπικών φορέων, ενώ αλλού, όπως στο Κατάστημα Κράτησης Τρίπολης, δεν προσφέρεται καμιά συστηματική δραστηριότητα.

2.γ.9. Μεταγωγή σε αγροτικά καταστήματα κράτησης

Οι τροποποιήσεις που επήλθαν κατά την τελευταία πενταετία στις προϋποθέσεις μεταγωγής στα αγροτικά καταστήματα κράτησης στόχευαν, κατά κύριο λόγο, στην αντιμετώπιση του φαινομένου του υπερσυνωστισμού κρατουμένων στα λοιπά καταστήματα κράτησης της επικράτειας. Συνέπεια, ωστόσο, της νέας ρύθμισης υπήρξε η διαχείριση κρατουμένων «*δύο ταχυτήτων*» στα αγροτικά καταστήματα κράτησης και η σύγχυση που αυτή προκάλεσε στους κρατούμενους ως προς το θεσμό, αφού ο συγκεκριμένος τύπος φυλακής επιδεικνύει μεγαλύτερο βαθμό εμπιστοσύνης σε όσους διαμένουν σε συνθήκες ημιελεύθερης διαβίωσης, χωρίς όμως να ανταποκρίνεται κατ'

ανάγκη στη συνθήκη αυτή το σύνολο του μεταγόμενου πληθυσμού. Προκειμένου, όμως, να είναι σε θέση ο πληθυσμός που βρίσκεται στα αγροτικά καταστήματα να επωφελείται κατά το μέγιστο δυνατό από τον εναλλακτικό αυτό τρόπο έκτισης ποινής, θα πρέπει να εκτιμηθούν τα νέα δεδομένα και να προωθηθούν οι κατάλληλες προσαρμογές στον τρόπο λειτουργίας των καταστημάτων αυτών.

Ο έλεγχος που διενεργείται προκειμένου να αποφασισθεί η μεταγωγή κρατούμενου σε αγροτικό κατάστημα κράτησης είναι αρκετές φορές πλημμελής, με αποτέλεσμα να διαπιστώνεται ότι ο κρατούμενος δεν πληροί τις προϋποθέσεις αφού έχει ήδη πραγματοποιηθεί η μεταγωγή του. Πρόσθετα, δεν λαμβάνεται ειδική μέριμνα για τις περιπτώσεις μεταγωγών τοξικοεξαρτώμενων ατόμων, ιδίως όταν, όπως στο Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Ενηλίκων Τίρυνθας, δεν υπάρχουν σχετικά προγράμματα αλλά ούτε και μόνιμος ψυχολόγος, οπότε επιβάλλεται να λαμβάνονται όλα τα ενδεικνυόμενα υποστηρικτικά μέτρα όταν πραγματοποιούνται οι σχετικές μεταγωγές.

Με βάση τις ανωτέρω παρατηρήσεις, ο ΕΜΠ έχει προτείνει την κατάρτιση ειδικού Κανονισμού Λειτουργίας των Αγροτικών Καταστημάτων Κράτησης προς την κατεύθυνση ενίσχυσής τους, ως μέτρου αντεγκληματικής και εναλλακτικής σωφρονιστικής πολιτικής και όχι απλά συγκυριακής αποσυμφόρησης των φυλακών κλειστού τύπου⁸.

2.5. Επιμέρους επισημάνσεις για ορισμένες φυλακές

Στην ενότητα αυτή περιλαμβάνονται παρατηρήσεις όχι για όλες τις φυλακές που επισκέφθηκε ο ΕΜΠ κατά το 2018, αλλά μόνο για όσες εξ αυτών έδωσαν αφορμή για αξιοσημείωτες διαπιστώσεις ή προτάσεις που φαίνονται τόσο ειδικές και εξατομικευμένες ώστε να μη μπορούν να ενταχθούν στις γενικές επίκαιρες κατηγορίες της αμέσως προηγούμενης ενότητας.

2.5.1. Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Βόλου

Το κατάστημα παρουσιάζει εικόνα παραμέλησης και φθοράς αλλά και γενικότερο αρνητικό κλίμα, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τους συχνούς αυτοτραυματισμούς αλλά και τις (απορριπτόμενες) αιτήσεις για μετακίνηση σε άλλα καταστήματα. Προβληματισμό προξενεί και το γεγονός ότι ο πληθυσμός της φυλακής είναι σχεδόν αποκλειστικά αλλοδαπός, με εξαίρεση δύο περιπτώσεων ρομά, κατάσταση που προσιδιάζει σε γκέτο. Εκτιμάται επίσης ότι η Διεύθυνση χειρίζεται απ' ευθείας ζητήματα που θα έπρεπε να εμπίπτουν στην αρμοδιότητα της κοινωνικής υπηρεσίας.

---

8 Ήδη κατά την ολοκλήρωση της παρούσας έκθεσης ο εν λόγω Κανονισμός έχει εκδοθεί: ΥΑ 14088/2019, ΦΕΚ 760β' /5.3.2019

Οι προτάσεις του ΕΜΠ κινούνται σε πρακτικό προσανατολισμό, ως απόρροια των διαπιστώσεών του. Ειδικότερα, προτείνεται η σταθερή και στενότερη σύνδεση με το τοπικό νοσοκομείο, ώστε να καλύπτονται έγκαιρα και επαρκώς οι ανάγκες των κρατουμένων, καθώς και με φορέα ή υπηρεσία ψυχικής υγείας, προκειμένου να γίνεται σωστή αξιολόγηση και συστηματική υποστήριξη της ψυχικής υγείας των κρατουμένων και να αποφεύγονται η αποσπασματική αντιμετώπιση με χορήγηση φαρμάκων, οι μακρές αναμονές και οι αυτοτραυματισμοί. Προτείνεται επίσης η ενίσχυση της συνεργασίας με τον τοπικό Δικηγορικό Σύλλογο ή Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις με συναφή δραστηριότητα, με στόχο τη διασφάλιση τακτικής παρουσίας για παροχή νομικής ενημέρωσης και συμβουλευτικής, καθώς και η διερεύνηση, σε συνεργασία με τον εισαγγελέα, του συστήματος χορήγησης αδειών, της διασφάλισης του επισκεπτηρίου, ως προς πρόσωπα που δικαιούνται από τον νόμο, αλλά και της συχνότητας τραυματισμών και αυτοτραυματισμών.

Σκόπιμες επίσης θα ήταν δράσεις όπως η διαμόρφωση φιλικού και ενθαρρυντικού κοινόχρηστου χώρου, η ενίσχυση και συστηματοποίηση ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, η ανανέωση της βιβλιοθήκης με νεανικού περιεχομένου αναγνώσματα, σε γλώσσες κατανοητές από τους κρατουμένους, και τοποθέτηση των βιβλίων σε χώρο άμεσα προσβάσιμο.

Τέλος, προτείνεται η εισαγωγή προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, τα οποία θα βελτίωναν την καθημερινότητα των κρατουμένων αλλά και θα διευκόλυναν την επανένταξή τους μετά την αποφυλάκιση, καθώς και η εμπλοκή των νεαρών κρατουμένων σε εργασίες συντήρησης του κτιρίου και βελτίωσης των χώρων, με ακρόαση της άποψής και των προτάσεών τους ως προς τις εργασίες αυτές.

2.δ.2. Κατάστημα Κράτησης Κω

Το συγκεκριμένο Κατάστημα Κράτησης προβλέφθηκε ως χώρος κράτησης μικρής χωρητικότητας, προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες των Δωδεκανήσων. Ωστόσο ο αριθμός των κρατουμένων σε αυτό υπερβαίνει κατά πολύ τη χωρητικότητά του. Αποτελείται από 3 θαλάμους, στους οποίους κρατούνταν περίπου 30 άτομα ανά θάλαμο οπότε παρατηρείται πολύ πυκνή διάταξη κλινών δύο επιπέδων, με αποτέλεσμα να απομένει ελάχιστος ζωτικός χώρος, ενώ οι κρατούμενοι που δεν διέθεταν κρεβάτι κοιμούνταν με στρώμα στο πατάρι της τουαλέτας του θαλάμου ή στο πάτωμα.

Επίσης διαπιστώνεται παντελής έλλειψη κοινωνικής υπηρεσίας και ψυχολογικής υποστήριξης των κρατουμένων. Καθήκοντα ιατρού, ψυχολόγου και κοινωνικής υπηρεσίας φαίνεται ότι έχει αναλάβει προσωπικά ο διευθυντής. Στο πλαίσιο πρόσφατης προκήρυξης ΑΣΕΠ προβλέπονται μόνο θέσεις για προσωπικό φύλαξης, δείγμα επιλογής εγκατάλειψης.

Επιπλέον, λόγω της γεωγραφικής θέσης του Καταστήματος, σημαντικές ανά-

γκες των κρατουμένων, όπως η επικοινωνία με συγγενείς, δυσχεραίνονται και θα πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα παροχής εξοπλισμού ή κονδυλίων για τη λειτουργία ηλεκτρονικού επισκεπτηρίου μέσω skype.

2.δ.3. Κατάστημα Κράτησης Γρεβενών

Στο συγκεκριμένο Κατάστημα Κράτησης υπάρχει κατάλληλα διαμορφωμένος ειδικός χώρος παιδικού επισκεπτηρίου. Ο χώρος είναι διακοσμημένος και επιπλωμένος κατάλληλα για τα μικρά παιδιά, είναι ζωγραφισμένος με ήρωες κινουμένων σχεδίων, φέρει μάλιστα ταμπέλα παιδότοπου και ακόμη και το σύστημα βιντεοεπιτήρησης είναι καμουφλαρισμένο ώστε οι μικροί επισκέπτες να νιώθουν άνετα. Ακόμη και η είσοδος του κρατουμένου είναι καμουφλαρισμένη και δεν γίνεται αντιληπτός ο έλεγχος που διενεργείται. Στο χώρο υπάρχουν τραπεζάκια για περισσότερες της μιας οικογένειες με παιδιά αλλά ο αριθμός των αιτήσεων και ο προγραμματισμός επιτρέπουν να τοποθετείται μια οικογένεια ή δυο ώστε να διασφαλίζεται άνεση και ασφάλεια. Δεδομένου όμως ότι για το χώρο αυτό δεν καταβλήθηκε η απαραίτητη επιχορήγηση, τα παιχνίδια για τα μικρά παιδιά συγκεντρώνονται από το προσωπικό.

Σημαντικότερο πρόβλημα του Καταστήματος αποτελεί η έλλειψη μόνιμου ιατρού, παρά τη δεκαετή λειτουργία του, την ύπαρξη υπερήλικων κρατουμένων και τη χορήγηση ψυχιατρικής φαρμακευτικής αγωγής. Η ύπαρξη ειδικού δωματίου για το διαχωρισμό και την κατανομή των ψυχιατρικών φαρμάκων των κρατουμένων αποτελεί απόδειξη της ευρείας χρήσης τους. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να διασφαλιστεί η επίσκεψη ψυχιάτρου από δημόσιο νοσοκομείο για τη φροντίδα των ασθενών κρατουμένων ή σε διαφορετική περίπτωση ο κατ'επίσκεψιν ψυχίατρος να επισκέπτεται τους κρατουμένους με αμοιβή από το δημόσιο και να μην επιβαρύνονται οι κρατούμενοι ή άλλοι πόροι οικονομικοί του Καταστήματος.

Πέραν του υψηλού ποσοστού απόρριψης αιτημάτων για χορήγηση αδειών, το δείγμα απορριπτικών αποφάσεων που εξετάσθηκε παρουσιάζει προβλήματα ως προς τους όρους εξατομίκευσης και νομιμότητας της αιτιολογίας, αφού περιέχονται λόγοι απόρριψης που είτε είναι αόριστοι (ανάγκη περαιτέρω παρακολούθησης) είτε αναφέρονται εντελώς γενικά με την στερεότυπη επανάληψη λόγων προβλεπόμενων στο Σωφρονιστικό Κώδικα. Επί πλέον, η διατύπωση ότι *«έλαβε γνώση ο κρατούμενος και παρέλαβε όμοιο για τυχόν δικές του ενέργειες»* δεν διασφαλίζει ότι ο κρατούμενος ενημερώνεται για το δικαίωμα προσφυγής στο Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών.

Η τοποθεσία του Καταστήματος και η έλλειψη συγκοινωνιακής σύνδεσης καθιστά δυσχερέστερη την μετάβαση των συγγενών των κρατουμένων και στο πλαίσιο διευκόλυνσής τους θα μπορούσε να καταβληθεί προσπάθεια για σύνδεση συγκοινωνιακή με την πόλη των Γρεβενών τις ημέρες του επισκεπτηρίου.

Στο συγκεκριμένο Κατάστημα Κράτησης και σε χωριστές πτέρυγες ή ακτίνες εκτίουν ποινή περίπου 300 κρατούμενοι για εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής. Θα ήταν επομένως σκόπιμο να εξεταστεί η λειτουργία προγράμματος ψυχογενετήσιας θεραπείας για τους κρατούμενους που το επιθυμούν και εφ' όσον το δικαστήριο διέταξε σχετικά, όπως προβλέπει το άρθρο 352Α ΠΚ.

2.δ.4. Κατάστημα Κράτησης Τρικάλων

Σημαντικότερο πρόβλημα του Καταστήματος αποτελεί η έλλειψη μόνιμου ιατρού, δεδομένης της χωρητικότητας, του αριθμού και του ύψους των ποινών των κρατούμενων. Το Κατάστημα δεν διαθέτει ούτε μόνιμο κοινωνικό λειτουργό, ενώ από τον Ιούνιο του 2016 υπηρετεί εκ περιτροπής με απόσπασση κοινωνική λειτουργός από το Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Βόλου.

Οι κρατούμενοι που αντιμετωπίζουν προβλήματα λόγω εξάρτησης από τη χρήση ναρκωτικών ουσιών δεν μπορούν να τύχουν της αναγκαίας θεραπευτικής υποστήριξης και απεξάρτησης στο συγκεκριμένο Κατάστημα και προωθούνται σχετικά αιτήματα μεταγωγής για άλλα θεραπευτικά καταστήματα. Με βάση τον αριθμό των κρατούμενων που αντιμετωπίζουν σχετικά προβλήματα, θα πρέπει να εξεταστεί η υποστήριξη του συγκεκριμένου Καταστήματος Κράτησης με εξειδικευμένο προσωπικό ή τη λειτουργία προγραμμάτων.

Οι προαύλιοι χώροι είναι «γυμνοί», δεν διαθέτουν διαμόρφωση για πρόσθετα στοιχεία ώστε να δημιουργείται ανθρώπινο περιβάλλον. Ειδικά η έλλειψη στεγάστρων καθιστά τον προαυλισμό αδύνατο σε περίπτωση βροχόπτωσης ή έντονης ηλιοφάνειας. Η θέρμανση όλων των εγκαταστάσεων γίνεται με καλοριφέρ πετρελαίου και λόγω της μείωσης των κονδυλίων είναι υποτυπώδης, όπως προκύπτει από την έκθεση οικονομικής και σωφρονιστικής απόδοσης του 2017. Στις προτάσεις της διοίκησης περιλαμβάνεται η σύνδεση με το δίκτυο φυσικού αερίου.

Προτείνεται επίσης η διοργάνωση προγραμμάτων κατάρτισης και άθλησης των κρατούμενων και λειτουργία εργαστηρίων, καθώς και η ενίσχυση για την κατασκευή παιδικού επισκεπτηρίου.

2.δ.5. Κατάστημα Κράτησης Χαλκίδας

Οι εγκαταστάσεις και οι χώροι του Καταστήματος Κράτησης είναι καθαροί και φρεσκοβαμμένοι, γεγονός που βελτιώνει αισθητά την εικόνα του κτιρίου σε σχέση με την παλαιότητά του. Οι θάλαμοι, ωστόσο, στεγάζουν μεγάλο αριθμό εγκλειστών και ο χώρος κυκλοφορίας που καταλείπεται εντός του θαλάμου είναι ελάχιστος, με δεδομένο ότι ανά τέσσερα άτομα είναι τοποθετημένα μικρά τραπέζια, χώροι φύλαξης προσωπικών αντικειμένων και τηλεοράσεις. Σε θαλάμους όπου δεν υπάρχουν τραπέζια, οι κρατούμενοι τρώνε πάνω στα κρεβάτια τους. Πέραν των ασφυκτικών συνθηκών που δη-

μιουργούνται σε ένα τέτοιο πλαίσιο, όπου εμφανώς δεν τηρούνται οι όροι κωρητικότητας του νόμου, το ίδιο το γεγονός της ύπαρξης θαλάμων στερεί από τους κρατούμενους και την ελάχιστη μορφή ιδιωτικότητας. Επί πλέον, η παλαιότητα του κτιρίου περιορίζει την αποτελεσματικότητα των απεντομώσεων ενώ δραστηκότερες λύσεις προϋποθέτουν κτιριακές επεμβάσεις, όπως την αντικατάσταση της ξύλινης οροφής.

Στο κατάστημα δεν υπάρχει οργανωμένος χώρος σίτισης. Η διανομή του φαγητού γίνεται σε υπόστεγο χώρο του προαυλίου και η κατανάλωση του φαγητού πραγματοποιείται στους θαλάμους, σε πλαστικά σκεύη που φέρουν οι ίδιοι οι κρατούμενοι. Οι χώροι προαυλισμού είναι μικρής έκτασης αναλογικά με τον πληθυσμό, δεν διαθέτουν εξοπλισμό για αθλητισμό και ανάπτυξη δραστηριοτήτων, ούτε παγκάκια ή χώρους πρασίνου, ενώ είναι πλήρως εκτεθειμένοι στις καιρικές συνθήκες. Δεν υπάρχει εξειδικευμένος χώρος ψυχαγωγίας ούτε σχολείο.

Σε σχέση με τις υποδομές, το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι οι ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις, οι οποίες χρήζουν άμεσης αντικατάστασης λόγω της συχνότητας των βλαβών, της πρόκλησης διακοπών ρεύματος και των κινδύνων πρόκλησης πυρκαγιάς. Το πρόβλημα της ηλεκτροδότησης επηρεάζει και τις συνθήκες θέρμανσης κατά τους χειμερινούς μήνες, ενώ καθιστά αδύνατη τη λειτουργία του κεραμοποιείου.

Οι καταγραφές στο Μητρώο Τραυματισμών Κρατουμένων δεν αποδεικνύουν σχολαστική τήρηση, καθώς παρατηρούνται πολυετή κενά.

2.δ.6. Ειδικό Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας Βόλου

Στο Τμήμα Νεαρών Κρατουμένων, βασικό πρόβλημα αποτελεί η έλλειψη δυνατότητας συνάντησης των κρατουμένων με τις συζύγους και τα παιδιά τους σε ανοιχτό επισκεπτήριο. Η δυνατότητα αυτή παρέχεται δε μετά από κάποιο χρονικό διάστημα «δοκιμασίας», ενώ σύμφωνα με τους υπαλλήλους του Καταστήματος Κράτησης δεν είναι εφικτή η εξαρχής παροχή της δυνατότητας αυτής λόγω έλλειψης του κατάλληλου μηχανικού εξοπλισμού για τον έλεγχο των επισκεπτών. Στη συγκεκριμένη περίπτωση όμως πρέπει να ληφθεί υπόψη το νεαρό της ηλικίας των κρατουμένων και η κατοχύρωση του δικαιώματος επικοινωνίας με τους οικείους τους μέσω επισκέψεων (άρθρο 52 Σωφρονιστικού Κώδικα).

Στο Τμήμα Ενηλίκων Κρατουμένων, κύριο αντικείμενο προβληματισμού είναι ο χρόνος δοκιμασίας και τα κριτήρια επιλογής για την απασχόληση κρατουμένων σε εξωτερικές εργασίες. Στο πεδίο των υποδομών, επισημαίνεται η ανάγκη αντικατάστασης του λέβητα για εξοικονόμηση πόρων, η καθυστέρηση εγκρίσεων έργων από το Υπουργείο και η δυσχέρεια έκδοσης πολεοδομικής άδειας για την υδροδότηση.

2.δ.7. Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Ενηλίκων Τίρυνθας

Η παλαιότητα των κτιρίων σε συνδυασμό με την αδυναμία υλοποίησης έργων υποδομής ή/και συντήρησης, αφενός λόγω του ότι όλη η περιοχή που καταλαμβάνει το Κατάστημα βρίσκεται σε Α΄ Αρχαιολογική Ζώνη και, αφετέρου, λόγω της έλλειψης υποβολής προσφορών μικρότερου κόστους έργων από εργολαβικές εταιρείες, οδηγεί σε μεγάλες πρακτικές δυσκολίες ως προς την καλή συντήρηση και βελτίωση των εγκαταστάσεων.

Το πλήθος στους θαλάμους είναι μεγάλο (12-20 άτομα), γεγονός που αποστερεί από τους κρατούμενους οποιαδήποτε αίσθηση ιδιωτικότητας, ενώ δεν τηρούνται και οι εκ του νόμου προϋποθέσεις ως προς την αναλογία χώρου ανά κρατούμενο. Το ζήτημα της έλλειψης ζεστού νερού τέθηκε από σημαντική μερίδα κρατουμένων ως ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα των εγκαταστάσεων, ενώ υπήρξαν παράπονα και για το ζήτημα της θερμοκρασίας στους θαλάμους (κρύο το χειμώνα, ζέστη το καλοκαίρι). Ακόμη, παρατηρήθηκε μεγάλη απόκλιση όσον αφορά στις συνθήκες διαβίωσης μεταξύ των κρατουμένων, καθώς στα ίδια τετραγωνικά μέτρα που διαβιεί ένας κρατούμενος στους οικίσκους στεγάζεται, αντιστοίχως, πολλαπλάσιος αριθμός κρατουμένων στο κλειστό τμήμα, ενώ, την ίδια στιγμή, και ο εξοπλισμός ορισμένων θαλάμων των οικίσκων μπορεί να καλλιεργήσει αίσθημα ανισότητας μεταξύ των κρατουμένων. Τέλος, το κατάστημα κράτησης δεν διαθέτει όργανα εκγύμνασης ή οργανωμένα προγράμματα αθλοπαιδιών, ενώ, παράλληλα, οι χώροι προαυλισμού, που δεν διαθέτουν παγκάκια ή χώρους πρασίνου, είναι εκτεθειμένοι στις καιρικές συνθήκες (βροχόπτωση, έντονη ηλιοφάνεια).

Ζήτημα που απασχολεί τόσο τους κρατούμενους όσο και το προσωπικό, αποτελεί η απασχόληση και η κατανομή των θέσεων εργασίας. Ειδικότερα, στο «κλειστό» τμήμα υπάρχουν 50 «εσωτερικές» θέσεις εργασίας (μαγειρείο, αρτοποιείο, καθαριότητα), οι οποίες κατανέμονται εκ περιτροπής ανά τρίμηνο στους κρατούμενους με βάση μια σειρά κριτηρίων (υπόλοιπο ποινής, χορήγηση προηγούμενων αδειών, ειδικές δεξιότητες), σε συμφωνία με τον

εισαγγελία. Αντίστοιχα κατανέμονται και οι θέσεις σε εξωτερικές εργασίες («ομάδες» για αγροτικές εργασίες, «συνεργεία» για τεχνικές εργασίες, κυρίως συντήρησης του κτιρίου). Η τοποθέτηση ή μη σε θέση εργασίας, το είδος της θέσης καθώς και το χρονικό διάστημα για το οποίο θα απασχοληθεί ο κρατούμενος είναι από τα ζητήματα που προκαλούν τη μεγαλύτερη αναστάτωση, με δεδομένο ότι από αυτό εξαρτάται ο ευεργετικός υπολογισμός ημερών ποινής.

Αν και το ημερολόγιο σίτισης φαίνεται ισορροπημένο και πλήρες, κατά τις ημέρες της αυτοψίας το κλιμάκιο κατέγραψε αρκετές ενστάσεις επί του σιτηρεσίου, καθώς περιλαμβάνει μόνο μια φορά την εβδομάδα κόκκινο κρέας. Όπως εξήγησαν οι κρατούμενοι, αυτή η αναλογία δεν επαρκεί, δεδομένου ότι οι περισσότεροι εργάζονται σε απαιτητικές εσωτερικές και εξωτερικές εργασίες. Ως θετικό, βέβαια, καταγράφεται το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των πρώτων υλών που χρησιμοποιούνται για τη σίτιση των κρατουμένων προέρχεται από τα προϊόντα που παράγει το ίδιο το Κατάστημα Κράτησης. Παρόλα αυτά, καθώς η μαγειρική διαχείριση των προϊόντων αυτών γίνεται από τους κρατούμενους, οι οποίοι τις περισσότερες φορές στερούνται σχετικών γνώσεων, δεν αξιοποιούνται επαρκώς τα προϊόντα που τους παρέχονται για την παρασκευή του φαγητού. Σε κάθε περίπτωση, η κατανάλωση των αγροτικών προϊόντων που παράγει το ίδιο το Κατάστημα Κράτησης δεν θα πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα τη μειωμένη, σε συχνότητα και ποσότητα, ένταξη του κρέατος στο πρόγραμμα σίτισης.

Παρά την παραγωγή σε αγροτικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, το Κατάστημα Κράτησης δεν έχει τη δυνατότητα να τα διαθέσει στην αγορά, καθώς δεν υπάρχουν οι σχετικές προϋποθέσεις (άδεια λειτουργίας αρτοποιείου, τυποποίηση προϊόντων).

Με βάση τις ανωτέρω παρατηρήσεις, ο ΕΜΠ προτείνει τη λειτουργία σχολείου και προγραμμάτων εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας εντός του Καταστήματος, καθώς και την ενίσχυση της παρακολούθησης, στον ΟΑΕΔ και το τοπικό ΙΕΚ, προγραμμάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης σε ειδικότητες που είτε κρίνονται απαραίτητες για τη λειτουργία του Καταστήματος, είτε έχουν υψηλή ζήτηση στην αγορά εργασίας.

Προτείνει επίσης την καλύτερη αξιοποίηση της φυτικής και ζωικής παραγωγής με ολοκληρωμένη ανάπτυξη των φυσικών πόρων, αξιοποίηση νέων τεχνολογιών, συνεργασία με συναφή ιδρύματα και σταδιακή στροφή σε μορφές βιοτεχνικής ανάπτυξης μέσω μεταποίησης - τυποποίησης προϊόντων και σχετικής πιστοποίησης.

2.ε. Θεσμικές παρεμβάσεις

Στην ενότητα αυτή, όπως και στο πλαίσιο της Ειδικής Έκθεσης ΕΜΠ 2017⁹, περιλαμβάνονται παρεμβάσεις οι οποίες, κατά νομική ακριβολογία, δεν ανάγονται στην ειδική αρμοδιότητα του ΕΜΠ αλλά στη γενική αρμοδιότητα του Συνηγόρου του Πολίτη, καθώς τη μεν αφητηρία τους αποτέλεσαν αναφορές πολιτών και όχι αυτοδύναμες ελεγκτικές πρωτοβουλίες του ΕΜΠ, ο δε χειρισμός τους εκτυλίχθηκε όχι με τα νομικά εργαλεία του ν. 4228/2004 αλλά με τα αντίστοιχα του ν. 3094/2003, δηλαδή με διαμεσολαβητική παρέμβαση προς τα αρμόδια υπουργεία και ανάπτυξη νομικών επιχειρημάτων για μεταβολή της στάσης τους ως προς συγκεκριμένες ατομικές περιπτώσεις. Παρά ταύτα, κρίνεται σκόπιμο να ενταχθούν περιληπτικά και στην παρούσα έκθεση καθώς η θεματική τους εντάσσεται στη γενικότερη μέριμνα του Συνηγόρου του Πολίτη για τα δικαιώματα των κρατουμένων σε Καταστήματα Κράτησης και, επομένως, συνάπτεται με το αντικείμενο του ΕΜΠ.

2.ε.1. Προνοιακό επίδομα κρατουμένων ΑμεΑ

Η από μακρόν χρόνου διατυπωμένη θέση του Συνηγόρου του Πολίτη¹⁰, ότι η έκτιση στερητικής της ελευθερίας ποινής δεν συνιστά αρνητική προϋπόθεση για τη χορήγηση προνοιακών επιδομάτων ΑμεΑ εφόσον συντρέχουν οι λοιποί νόμιμοι όροι, δικαιώθηκε, εν τέλει, με την έκδοση σχετικής εγκυκλίου.

Οι αρμόδιες Διευθύνσεις Κοινωνικής Προστασίας ορισμένων δήμων απέκλειαν κρατουμένους από τη χορήγηση επιδόματος βαριάς αναπηρίας, με το σκεπτικό ότι δεν δικαιολογείται η επιδότησή τους αφού ήδη τα έξοδα διαβίωσής τους είχαν αναληφθεί από το δημόσιο. Ο Συνήγορος του Πολίτη, απευθυνόμενος στο Υπουργείο Εργασίας και επικαλούμενος τη γνωμοδότηση 60/1999 ΝΣΚ, ζήτησε την επίλυση του ζητήματος υπό το πρίσμα των αρχών της νομιμότητας, της ισονομίας και της προστατευόμενης εμπιστοσύνης. Οι κρατούμενοι σε σωφρονιστικά καταστήματα δεν συνιστούν εσωτερικούς ασθενείς ή τροφίμους σε δημόσιο νοσηλευτικό ή προνοιακό ίδρυμα, γεγονός που θα αποτελούσε ενδεχομένως αρνητική προϋπόθεση για τη χορήγηση σε αυτούς του επιδόματος βαριάς αναπηρίας. Επί πλέον, ακόμη και αν θεωρηθεί ότι τα καταστήματα κράτησης καλύπτουν βασικές ανάγκες διαβίωσης και περίθαλψης, δεν διαθέτουν τις απαραίτητες υποδομές για να καλύψουν τις εξατομικευμένες ανάγκες που προκύπτουν από την αναπηρία, ούτε άλλωστε στοχεύουν σ' αυτό¹¹.

9 Συνήγορος του Πολίτη, *Ετήσια Ειδική Έκθεση ΕΜΠ 2017*, σελ. 23-25 https://www.synigoros.gr/resources/opcat_2017_gr.pdf

10 Συνήγορος του Πολίτη, Πόρισμα «Χορήγηση προνοιακών επιδομάτων ΑμεΑ σε κρατούμενους», <https://www.synigoros.gr/?i=human-rights.el.fulakes.530716>

11 Συνήγορος του Πολίτη, *Ετήσια Έκθεση 2017*, σελ. 168 <https://www.synigoros.gr/resources/ee2017-p00.pdf>

Ανταποκρινόμενο, το Υπουργείο διευκρίνισε προς όλους τους δήμους ότι, εφόσον πληρούνται οι προβλεπόμενες προϋποθέσεις, οφείλουν να χορηγούν προνοιακά επιδόματα ΑμεΑ και σε άτομα που εκτίουν στερητική της ελευθερίας ποινή.

2.ε.2. Συνέπειες ποινικής καταδίκης

Το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας απέρριψε αίτηση πρώην κρατουμένου για περίθαλψη στο Παράρτημα Χρονίων Παθήσεων, με αιτιολογία αναγόμενη στο ποινικό του μητρώο, το οποίο η υπηρεσία είχε αναζητήσει αυτεπαγγέλτως. Ο Συνήγορος του Πολίτη επισήμανε ότι ούτε η αυτεπάγγελτη αναζήτηση για το συγκεκριμένο σκοπό στηρίζεται σε νόμο, ούτε η καταχώριση καταδίκης στο ποινικό μητρώο αποτελεί νόμιμο λόγο αποκλεισμού, πολλώ μάλλον όταν εκεί αναγράφεται ότι έχουν αρθεί όλες οι κατά νόμο συνέπειες της συγκεκριμένης καταδίκης. Ο περιορισμός πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας λόγω ποινικού μητρώου συνιστά διακριτική μεταχείριση, ενώ ενδεχόμενη ανησυχία περί επικινδυνότητας θα έπρεπε να συνοδεύεται από εξατομικευμένη εκτίμηση της προσωπικότητάς του, σε συνδυασμό με τα προβλήματα υγείας του. Ανταποκρινόμενη, η ανωτέρω υπηρεσία δεσμεύθηκε ότι θα επανεξετάσει την αίτηση.

2.στ. Νομολογιακές, νομοθετικές και οργανωτικές εξελίξεις

Κατά το 2018 προστέθηκαν τρεις ακόμη αποφάσεις στη μακρά νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που παραπέμπει σε εκθέσεις αυτοψίας του Συνηγόρου του Πολίτη. Πρόκειται για τις υποθέσεις:

- «Κουρέας κ.ά. κατά Ελλάδος» (18 Ιανουαρίου) για τις συνθήκες κράτησης στο Κατάστημα Κράτησης Γρεβενών¹²,
- «Ζαμπέλος κ.ά. κατά Ελλάδος» (17 Μαΐου) για τις συνθήκες κράτησης στο Ειδικό Κέντρο Υγείας Κρατουμένων Κορυδαλλού (πρώην Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού)¹³, και
- «Κωνσταντινόπουλος κ.ά. κατά Ελλάδος» (22 Νοεμβρίου) πάλι για το Κατάστημα Κράτησης Γρεβενών¹⁴.

Στο πεδίο των θεσμικών εξελίξεων επισημαίνονται:

12 Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, «Κουρέας κ.ά. κατά Ελλάδος» <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-188593>

13 Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, «Ζαμπέλος κ.ά. κατά Ελλάδος» <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-188896>

14 Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, «Κωνσταντινόπουλος κ.ά. κατά Ελλάδος» <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187690>

- Η δημοσίευση του ν. 4521/2018, με το άρθρο 31 του οποίου ορίζεται ότι «Σε κάθε κατάσταση κράτησης (...) ιδρύονται σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (...), Δημόσια Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης, ΔΙΕΚ ενηλίκων αποφοίτων υποχρεωτικής εκπαίδευσης ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων και Τμήματα Εκμάθησης της Ελληνικής Γλώσσας. Με κοινή απόφαση των Υπουργών (...) καθορίζεται η έναρξη της λειτουργίας των σχολικών μονάδων και των ΔΙΕΚ, καθώς και οι χώροι λειτουργίας τους. (...) Σε κάθε κατάσταση κράτησης επιλέγεται Σύμβουλος-Συντονιστής Εκπαίδευσης (...) με τριετή θητεία. (...) Ο Σύμβουλος-Συντονιστής Εκπαίδευσης διερευνά τις εκπαιδευτικές ανάγκες των κρατουμένων, (...) συμμετέχει στο Συμβούλιο Εργασίας του καταστήματος κράτησης (...) στις περιπτώσεις που εξετάζονται θέματα εκπαίδευσης, (...) μεριμνά για την υλοποίηση προγραμμάτων (...), καταθέτει ετήσιο απολογισμό δράσης (...)».
- Η έκδοση του π.δ. 100/2018 για την ένταξη του Νοσοκομείου Κρατουμένων Κορυδαλλού στο Εθνικό Σύστημα Υγείας, ρύθμιση την οποία ο Συνήγορος του Πολίτη είχε προτείνει ήδη από το 2014, ευθύς αμέσως μετά την ανάληψη της αρμοδιότητάς του ως ΕΜΠ¹⁵. Εκκρεμούν, ωστόσο, τόσο οι εκτελεστικές πράξεις για την υποβοήθηση της νέας ρύθμισης, όσο και η θέσπιση ανάλογης ρύθμισης για το Ψυχιατρείο Κρατουμένων.

Τέλος, η επιτροπή για τη μελέτη και εισήγηση μεταρρύθμισης των διάσπαρτων διατάξεων που προβλέπουν κωλύματα επαγγελματικής αποκατάστασης λόγω καταδίκης, την οποία είχε συγκροτήσει το Υπουργείο Δικαιοσύνης σε συνέχεια αλληπάλληλων παρεμβάσεων του Συνηγόρου του Πολίτη¹⁶, ολοκλήρωσε και δημοσίευσε το έργο της σε ειδική έκδοση υπό τον τίτλο «Αόρατες ποινές». Ο ΕΜΠ θεωρεί θετική εξέλιξη την αποτύπωση όλων των σχετικών κωλυμάτων και αναμένει τη συνέχεια και ολοκλήρωση της αναμόρφωσης της σχετικής νομοθεσίας. ●

15 Συνήγορος του Πολίτη, δελτίο τύπου «Οι ασθενείς κρατούμενοι στον Κορυδαλλό χρειάζονται κανονικό νοσοκομείο, όχι "ειδική" φυλακή» <https://www.synigoros.gr/resources/docs/deltio-tyπου.pdf>

16 Συνήγορος του Πολίτη, *Ετήσια Έκθεση 2015*, σελ. 56 <https://www.synigoros.gr/resources/docs/ee2015-00-stp.pdf>

3. Κρατητήρια Ελληνικής Αστυνομίας και Λιμενικού Σώματος

3.α. Γενικές ετήσιες διαπιστώσεις

Η κατάσταση στα κρατητήρια επιβαρύνεται ακόμη περισσότερο κάθε χρόνο, και η αιτία είναι εμφανής και πανθομολογούμενη. Κατά τα χρόνια της θεαματικής αύξησης των μεταναστευτικών ροών, η πολιτεία προσπάθησε, υπό την πίεση των περιστάσεων, να οργανώσει ειδικούς τέτοιους χώρους, τα Προαναχωρησιακά Κέντρα Κράτησης σε συνδυασμό με τα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Ωστόσο, η ανεπάρκεια χώρων οδήγησε στη χρήση ή μάλλον στην κατάχρηση συμβατικών κρατητηρίων.

Τα αστυνομικά κρατητήρια, προορισμένα από το νόμο για ολιγοήμερη παραμονή ποινικών κυρίως κρατουμένων, ήσαν και παραμένουν ακατάλληλα για πολυήμερη, πολλώ δε μάλλον για πολύμηνη κράτηση. Επανεκάμψε έτσι το φαινόμενο της αλλαγής χρήσης τους, όπως είχε συμβεί στο παρελθόν με την έκτιση ποινών σε αστυνομικά κρατητήρια¹⁷ πριν από την τελευταία νομοθετική επιχείρηση αποσυμφόρησης των φυλακών.

Κρατητήρια κοινά ως προς τις προδιαγραφές τους αλλ' αποκλειστικά για διοικητική κράτηση ως προς τη χρήση τους, είναι κυρίως εκείνα του Ταύρου και της Θεσσαλονίκης. Επιβάλλεται να γίνει ιδιαίτερη μνεία στα κρατητήρια της Διεύθυνσης Αλλοδαπών Θεσσαλονίκης, όπου η ΕΛΑΣ απλώς μετέβαλε το νομικό καθεστώς και τη χρήση ενός από τους δύο ορόφους των κρατητηρίων της Υποδιεύθυνσης Μεταγωγών και ορισμένων περιφερειακών Τμημάτων (Μυγδονία, Θέρμη, Άγιος Αθανάσιος) χωρίς να προχωρήσει σε κανενός είδους μετασκευή. Μάλιστα εκεί κρατούνται και ασυνόδευτοι ανήλικοι σε προστατευτική φύλαξη μέχρις ότου βρεθούν θέσεις σε δομές φιλοξενίας, γεγονός που θέτει σε άμεσο κίνδυνο την ομαλή ανάπτυξη τους και παραβιάζει κανόνες διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων των ανηλίκων.

17 Συνήγορος του Πολίτη, Πόρισμα «Παραμονή “ποινικών” κρατουμένων σε αστυνομικά κρατητήρια», <https://www.synigoros.gr/resources/docs/201700.pdf>

3.β. Αυτοψίες και άλλες διερευνητικές ενέργειες

3.β.1. Αυτοψίες που διενεργήθηκαν κατά το 2018

Κατά το 2018, με χρονολογική σειρά, ο ΕΜΠ διενήργησε αυτοψίες σε τριάντα τρία κρατητήρια αρμοδιότητας ΕΛΑΣ ή ΛΣ και ειδικότερα στα κρατητήρια:

- Αστυνομικού Τμήματος Παγκρατίου Αθηνών (11 Ιανουαρίου),
- Αστυνομικής Διεύθυνσης Αχαΐας, Τμήματος Μεταγωγών Πάτρας και Αστυνομικού Τμήματος Ζαρουκλείων Πάτρας (31 Ιανουαρίου),
- Κεντρικού Λιμεναρχείου Πάτρας (1 Φεβρουαρίου),
- Αστυνομικού Τμήματος Κισσάμου Χανίων (2 Μαρτίου),
- Τμήματος Μεταγωγών Ηρακλείου Κρήτης (2 Μαρτίου),
- Αστυνομικής Διεύθυνσης και Τμήματος Μεταγωγών Λάρισας (29 Μαρτίου),
- Αστυνομικού Τμήματος Τρικάλων και Αστυνομικού Τμήματος Καλαμπάκας (30 Μαρτίου),
- Αστυνομικής Διεύθυνσης και Αστυνομικού Τμήματος Κέρκυρας (27 Απριλίου),
- Αστυνομικού Τμήματος Καλλιθέας Αττικής (15 Μαΐου),

- Αστυνομικής Διεύθυνσης Κυκλάδων και Αστυνομικού Τμήματος Ερμούπολης (4 Ιουνίου),
- Αστυνομικής Διεύθυνσης Β΄ Δωδεκανήσου και Αστυνομικού Τμήματος Κω (6 Ιουνίου),
- Αστυνομικής Διεύθυνσης Α΄ Δωδεκανήσου και Αστυνομικού Τμήματος Ρόδου (7 Ιουνίου),
- Αστυνομικού Τμήματος Κυψέλης Αθηνών (13 Ιουνίου),
- Υποδιεύθυνσης Μεταγωγών Θεσσαλονίκης (24 Ιουνίου, 31 Αυγούστου, 2 Σεπτεμβρίου, 18 Οκτωβρίου)
- Τμήματος Διαχείρισης Μετανάστευσης Αγίου Αθανασίου Θεσσαλονίκης (25 Ιουνίου, 31 Αυγούστου, 9 Νοεμβρίου),
- Αστυνομικής Διεύθυνσης Κοζάνης (28 Ιουνίου),
- Αστυνομικής Διεύθυνσης και Τμήματος Μεταγωγών Γρεβενών (28 Ιουνίου),
- Αστυνομικής Διεύθυνσης Σερρών (4 Ιουλίου),
- Τμήματος Διαχείρισης Μετανάστευσης Μυγδονίας Θεσσαλονίκης (5 Ιουλίου),
- Τμήματος Διαχείρισης Μετανάστευσης Θέρμης Θεσσαλονίκης (5 Ιουλίου, 19 Οκτωβρίου),
- Αστυνομικού Τμήματος Μυτιλήνης και Τμήματος Τροχαίας Μυτιλήνης (22 Αυγούστου),
- Αστυνομικής Διεύθυνσης Φθιώτιδας (19 Σεπτεμβρίου),
- Αστυνομικής Διεύθυνσης Αερολιμένα Αθηνών (26 Σεπτεμβρίου),
- Αστυνομικού Τμήματος Σάμου (20 Νοεμβρίου).

3.β.2. Διερεύνηση θανάτων και περιστατικών βίας

Στο πλαίσιο της ειδικής αρμοδιότητάς του, ο ΕΜΠ έχει εγκαινιάσει σειρά διερευνητικών επαφών με το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και τις Αστυνομικές Διευθύνσεις προκειμένου να εντοπίσει περιπτώσεις, ιδίως θανάτων ή τραυματισμών, που θα μπορούσαν να προκαλέσουν αυτεπάγγελτες παρεμβάσεις για ζητήματα όπως οι συνθήκες κράτησης, τα μέτρα ασφαλείας,

η επάρκεια προσωπικού, η μέριμνα για την έγκαιρη αντιμετώπιση ιδιαίτερων αιτημάτων ή συμπεριφορών και τη διαχείριση εκτάκτων περιστατικών.

Κατά περίπτωση, διατυπώνονται συγκεκριμένα ερωτήματα σχετικά με την εξέλιξη και τη δυνατότητα πρόληψης ή αποτροπής των επίμαχων περιστατικών, την εποπτεία στο συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, την εκ των υστέρων παρασχεθείσα αρωγή και τις γενικές οδηγίες που έχουν δοθεί στο προσωπικό. Κύριο στόχο των παρεμβάσεων αυτών αποτελεί ο εντοπισμός γενικότερων συστημικών προβλημάτων, τα οποία προφανώς αναδεικνύονται από τη συχνότητα και τα κοινά στερεοτυπικά χαρακτηριστικά των περιστατικών αυτών.

Κατά το 2018, η πρωτοβουλία αυτή ασκήθηκε σε τέσσερις περιπτώσεις:

- » αυτοκτονία υποδίκου στο Αστυνομικό Τμήμα Τρικάλων (11 Φεβρουαρίου),
- » αυτοκτονία διοικητικά κρατουμένου στο Αστυνομικό Τμήμα Κισσάμου Χανίων (15 Φεβρουαρίου),
- » αυτοκτονία υποδίκου στο Αστυνομικό Τμήμα Πεντέλης (3 Σεπτεμβρίου),
- » θάνατος, από παθολογικά αίτια, διοικητικά κρατουμένου στο Αστυνομικό Τμήμα Ομόνοιας (5 Σεπτεμβρίου).

Τα μέχρι στιγμής συμπεράσματα δεν μπορούν να θεωρηθούν πλήρη ή ικανοποιητικά, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις η διοίκηση επικαλείται τις διενεργούμενες ποινικές ή διοικητικές έρευνες και επιφυλάσσεται να κοινοποιήσει τα σχετικά πορίσματα μετά την ολοκλήρωσή τους. Ισχύουν, επομένως, και στην περίπτωση των χώρων αστυνομικής κράτησης όσα αναφέρονται παραπάνω (υπό 2.β.3) για αντίστοιχες πρωτοβουλίες του ΕΜΠ σχετικά με τη διερεύνηση θανάτων και περιστατικών βίας σε Καταστήματα Κράτησης.

3.γ. Ειδικά θέματα που αναδείχθηκαν κατά το 2018

3.γ.1. Έλλειψη προαυλισμού και ακαταλληλότητα για μακρόχρονη κράτηση

Ο Συνήγορος του Πολίτη, τόσο ως ΕΜΠ όσο και στο πλαίσιο της γενικής του αρμοδιότητας, έχει επανειλημμένα επισημάνει και τεκμηριώσει¹⁸ την

18 Συνήγορος του Πολίτη, Ειδική Έκθεση «Η πρόκληση των μεταναστευτικών ροών και της προστασίας των προσφύγων. Ζητήματα Διοικητικής διαχείρισης και δικαιωμάτων», σελ. 55-59, 75-76 https://www.synigoros.gr/resources/docs/greek_ombudsman_migrants_refugees_2017-el.pdf

κατάχρηση των αστυνομικών κρατητηρίων για σκοπούς άσχετους από τον αρχικό τους προορισμό και αναντίστοιχους προς τις κατασκευαστικές τους δυνατότητες. Το πρόβλημα αυτό αναδείχθηκε και κατά το 2018, καθώς τα κοινά κρατητήρια, ιδίως στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, χρησιμοποιούνται πλέον πρωτίστως για διοικητική κράτηση και δευτερευόντως για κράτηση συλληφθέντων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, με αποτέλεσμα τον υπερπληθυσμό, ο οποίος εν τέλει επιβαρύνει τις συνθήκες κράτησης.

Η ακαταλληλότητα των κρατητηρίων για πολυήμερη ή ακόμη και πολύμηνη διοικητική κράτηση καθίσταται ιδιαιτέρως εναργής στο ζήτημα του ελλειπούς προαυλισμού. Στις περισσότερες περιπτώσεις, προαύλιο είτε δεν υπάρχει καν (Τμήμα Μεταγωγών Ηρακλείου, Αστυνομικό Τμήμα Κέρκυρας, Τμήματα Διαχείρισης Μετανάστευσης Θέρμης, Μυγδονίας και Αγίου Αθανασίου) είτε υπάρχει αλλά δεν χρησιμοποιείται με επίκληση λόγων ασφαλείας (Αστυνομικά Τμήματα Παγκρατίου και Κυψέλης), κυρίως λόγω της ανεπάρκειας του προσωπικού φρούρησης.

3.γ.2. Φρούρηση και διαχωρισμός κρατουμένων

Η ανεπάρκεια του προσωπικού φρούρησης, εκτός από την επίπτωσή της στην αδυναμία προαυλισμού, πλήττει ακόμη και την ασφάλεια των κρατουμένων, όπως χαρακτηριστικά παρατηρήθηκε στο Αστυνομικό Τμήμα Κισσάμου, όπου δεν υπάρχει σκοπός κρατητηρίου και στις 15 Φεβρουαρίου κρατούμενος απαγχονίσθηκε σε σημείο μη ορατό από τις κάμερες. Επίσης σχεδόν παντού, κατά παράβαση του νόμου, κρατούνται ομού διοικητικοί και ποινικοί κρατούμενοι ελλείψει πρακτικής δυνατότητας διαχωρισμού (Τμήμα Μεταγωγών Ηρακλείου, Αστυνομικά Τμήματα Τρικάλων, Κω, Παγκρατίου και Κυψέλης).

3.γ.3. Χωρητικότητα και καθαριότητα

Ανακατανέμοντας συνεχώς τους διοικητικούς κρατουμένους, η ΕΛΑΣ προσπαθεί να συγκρατεί τον αριθμό τους ανά Τμήμα μέσα στα προβλεπόμενα όρια χωρητικότητας. Ωστόσο, όπως σε συγκεκριμένες περιπτώσεις έχουν διαπιστώσει τα κλιμάκια αυτοψιών του ΕΜΠ, ακόμη και η επίσημα δηλούμενη χωρητικότητα είναι συμβατική και δεν ανταποκρίνεται στην πραγματική κατάσταση, καθώς τα κτιστά κρεβάτια δεν αρκούν και οι περισσότεροι κοιμούνται καταγής (Τμήματα Διαχείρισης Μετανάστευσης Θέρμης και Μυγδονίας).

Τέλος, ο υπερπληθυσμός μοιραία προκαλεί αδυναμία αποτελεσματικής επιμέλειας και συντήρησης των χώρων με αποτέλεσμα την έλλειψη καθαριότητας και την αδυναμία επισκευής βλαβών (Αστυνομικά Τμήματα Κισσάμου, Κω, Ρόδου, Κυψέλης), ενίοτε, μάλιστα, δημιουργούνται συνθήκες απολύτως ασφυκτικές, υγειονομικά επικίνδυνες και πέρα από κάθε όριο ανθρώπινης αντοχής και αξιοπρέπειας (Τμήμα Μεταγωγών Πάτρας). Δεδομένου, όμως,

ότι κατ' αυτό τον τρόπο επιβαρύνονται και οι ποινικοί κρατούμενοι κατά τη μεταγωγή τους, αναπόφευκτα οι επιπτώσεις αυτών των προβληματικών υγειονομικών συνθηκών μεταφέρονται και στις φυλακές. ●

4. Προαναχωρησιακά κέντρα κράτησης αλλοδαπών

4.α. Γενικές ετήσιες διαπιστώσεις

Η γενική διαπίστωση που προκύπτει από τις αυτοψίες του ΕΜΠ, είναι ότι τα Προαναχωρησιακά Κέντρα έχουν φθάσει στα όριά τους και είναι ακατάλληλα από πλευράς ευρωπαϊκών προδιαγραφών (άρθρο 16 Οδηγίας Επιστροφών). Σε κάποια ΠροΚεΚΑ οι συνθήκες εμφανίζονται βελτιωμένες σε σχέση με το παρελθόν, καθώς ο αριθμός των κρατουμένων έχει μειωθεί και κατά κανόνα το διάστημα κράτησης δεν υπερβαίνει το εξάμηνο, σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, οι βελτιώσεις είναι προσωρινές και επισφαλείς, καθώς εξαρτώνται από τυχόν αιφνιδιαστική αναπάντεχη αυξομείωση των μεταναστευτικών ροών.

Κοινό πρόβλημα σε όλα σχεδόν τα ΠροΚεΚΑ αποτελεί η αριθμητική ανεπάρκεια διερμνέων, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών. Οι χώροι ποικίλλουν, από κοιτώνες μαζικής κράτησης ή πτέρυγες με containers μέχρι συμβατικά κρατητήρια. Ανάλογα με τους χώρους ποικίλλουν και οι συνθήκες διαβίωσης, με ιδιαίτερα έντονη τη διαφοροποίηση στο θέμα του προαυλισμού. Οι συνήθειες ελλείψεις εντοπίζονται στην καθαριότητα, τη θέρμανση, την ποιότητα και ποσότητα της σίτισης και στην έλλειψη προσωπικών ειδών υγιεινής. Ο προαυλισμός και οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες, όπου υπάρχουν, είναι μικρής διάρκειας, ενώ βασικές υπηρεσίες ιατρού, ψυχολόγου, κοινωνικού λειτουργού και διερμνείας προβλέπονται αλλά συχνά δεν παρέχονται, διότι εξαρτώνται από διαγωνισμούς που παρουσιάζουν μεγάλα χρονικά κενά.

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει επισημάνει¹⁹ ότι θεωρεί επιτακτική την ανάγκη σταθερής ροής χρηματοδότησης των ΠροΚεΚΑ από τα τακτικά κονδύλια του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (AMIF) με την αναγκαία έγκαιρη ολοκλήρωση των σχετικών εσωτερικών διαδικασιών της διοίκησης και της κεντρικής διαχειριστικής αρχής. Στο ίδιο πλαίσιο, τεκμηριώνοντας την εικόνα μιας δικαιωματικής αμεριμνησίας, ο Συνήγορος σημειώνει ότι δεν υπάρχει περισσότερο κυνική ομολογία παραγνώρισης θεμελιωδών

19 Συνήγορος του Πολίτη, Ειδική Έκθεση «Η πρόκληση των μεταναστευτικών ροών και της προστασίας των προσφύγων. Ζητήματα Διοικητικής διαχείρισης και δικαιωμάτων», σελ. 86-89 https://www.synigoros.gr/resources/docs/greek_ombudsman_migrants_refugees_2017-el.pdf

δικαιωμάτων από τη διατύπωση, σε επίσημα κείμενα, της άποψης ότι **«η κατασκευή δομών κράτησης θα λειτουργήσει αποτρεπτικά ως προς τη δημιουργία νέων μεταναστευτικών ροών»**²⁰. Έτσι, η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας δεν αποτελεί πλέον ένα κατ' εξαίρεσιν αναγκαίο μέτρο για να επιτευχθεί ο σκοπός της αναγκαστικής απομάκρυνσης, όπως επιβάλλουν ο ν. 3907/2011 και η Οδηγία Επιστροφών. Ωστόσο η πολιτική της εκτεταμένης διοικητικής κράτησης έχει εξαντλήσει τα όριά της και ήδη αποτελεί μέρος του προβλήματος και όχι της λύσης, καθώς απουσιάζουν οι δομές και η τεχνογνωσία για τη διασφάλιση επαρκών εγγυήσεων στέρησης της προσωπικής ελευθερίας μεγάλου αριθμού προσώπων σε μαζικούς χώρους.

Είναι, βέβαια, δίκαιο να επισημανθεί ότι η ΕΛΑΣ δεν φέρει την αποκλειστική, ίσως μάλιστα ούτε καν την κύρια υπαιτιότητα για την παρούσα κατάσταση. Τα περισσότερα προβλήματα πηγάζουν από κοινή ευθύνη ή συνδυασμένη αδράνεια πολλών υπηρεσιών, αποτελούν αλληλένδετους κρίκους μιάς αλυσίδας αρμοδιοτήτων και αδυναμιών. Έτσι, λόγω χάριν, οι πλημμέλειες στις διαδικασίες υποδοχής, καταγραφής και ταυτοποίησης –ιδιαίτερα μάλιστα στον εντοπισμό της λεγόμενης ευαλωτότητας– επιβαρύνουν τον υπερπληθυσμό αλλά και την ανάγκη πρόσθετων ιατρικών υπηρεσιών στους χώρους κράτησης.

Στο πεδίο αποκλειστικής ευθύνης της ΕΛΑΣ ανήκει, πάντως, μια επιλογή θεσμικά ανεπίληπτη προκειμένου περί διοικητικών και όχι ποινικών κρατουμένων: ακόμη και αν η διοικητική κράτηση ενός αλλοδαπού παρίσταται νόμιμη, η έλλειψη κατάλληλων δομών για τη νόμιμη εκτέλεσή της υπό συνθήκες αξιοπρεπούς μεταχείρισης θα έπρεπε να οδηγεί όχι στην πάση θυσία αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων μειωμένης καταλληλότητας ή νομιμότητας, αλλά στην απελευθέρωσή του (άρθρα 30 παρ. 1 και 31 παρ. 1 ν. 3907/2011). Στο σημείο αυτό, βέβαια, πρέπει να επισημανθεί ότι η νομολογία των διοικητικών δικαστηρίων επί αντιρρήσεων κατά της διοικητικής κράτησης εστιάζει κατά κανόνα σε νομικές πλημμέλειες της προσβαλλόμενης απόφασης και μόνο κατ' εξαίρεση στις συνθήκες κράτησης²¹.

4.β. Αυτοψίες

Κατά το 2018, ο ΕΜΠ διενήργησε αυτοψίες σε έξι Προαναχωρησιακά Κέντρα Κράτησης Αλλοδαπών και ειδικότερα στα ΠροΚεΚΑ:

- Αμυγδαλέζας Αττικής (7 Μαρτίου, 14 Ιουνίου),

20 Απόφαση δημοπράτησης του έργου κατασκευής ΠροΚεΚΑ στην Κω, βλ. αμέσως προηγούμενη υποσημείωση (Ειδική Έκθεση «Η πρόκληση των μεταναστευτικών ροών ...»), σελ. 88

21 Εξ ίσου μεμονωμένη είναι και η περίπτωση ποινικού δικαστηρίου που συνήγαγε ότι οι ακατάλληλες συνθήκες κράτησης συνιστούν κατάσταση ανάγκης αίρουσα τον καταλογισμό σε περίπτωση απόδρασης κρατουμένων (682/2012 Μον Πλημ Ηγουμενίσσας).

- Μόριας Λέσβου (30 Μαρτίου, 26 Απριλίου, 13 Ιουνίου, 25 Ιουλίου, 22 Αυγούστου, 21 Νοεμβρίου),
- Κω (5 Ιουνίου),
- Θεσσαλονίκης (κρατητήρια της Διεύθυνσης Αλλοδαπών που καταχρηστικώς χρησιμοποιούνται ως ΠροΚεΚΑ, 24 Ιουνίου, 31 Αυγούστου, 2 Σεπτεμβρίου, 18 Οκτωβρίου),
- Ταύρου (27 Σεπτεμβρίου),
- Κορίνθου (12 Νοεμβρίου).

Στις αυτοψίες προστίθενται περιστασιακά συμπεράσματα από αλληπάλληλες επισκέψεις κλιμακίων του Συνηγούρου του Πολίτη, καθ' ολόκληρο το έτος, σε χώρους κράτησης (Τάυρος, Μόρια, Θεσσαλονίκη) που αποτελούν αφετηρία για συνοδείες εξωτερικού ελέγχου αναγκαστικών επιστροφών αλλοδαπών στο πλαίσιο του ν. 3907/2011.

4.γ. Παροχή ιατρικών υπηρεσιών, εντοπισμός και αντιμετώπιση μεταδοτικών νοσημάτων

Το έλλειμμα στην εξασφάλιση συνεχούς και αποτελεσματικής παροχής ιατρικών υπηρεσιών έχει ως άμεσο αποτέλεσμα την αδυναμία εντοπισμού και αντιμετώπισης λοιμωδών ή μεταδοτικών νοσημάτων. Σε δύο τουλάχιστον περιπτώσεις (ΠροΚεΚΑ Θεσσαλονίκης και Κω) παρατηρήθηκαν έντονα προβλήματα ψώρας σε κρατούμενους, τα οποία επιτείνονταν από την ελλιπή καθαριότητα και αντιμετωπίζονταν μόνον από νοσηλευτικό προσωπικό, ενώ στο ΠροΚεΚΑ Κορίνθου τα συμπτώματα αντιμετωπίστηκαν από ιατρό του Κέντρου, παρέμεινε όμως πρόβλημα καθαριότητας.

Στο ΠροΚεΚΑ Μόριας, η Ανώνυμη Εταιρία Μονάδων Υγείας ανέλαβε μό-

λις τον Αύγουστο 2018 την παροχή υπηρεσιών περίθαλψης αλλά δεν έχει εξασφαλίσει ιατρικό προσωπικό, οπότε οι ανάγκες των κρατουμένων καλύπτονται είτε με εξέτασή τους στο χώρο του ΚΕΕΛΠΝΟ που προορίζεται να εξυπηρετεί το Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης, είτε με παραπομπή στο Γενικό Νοσοκομείο Μυτιλήνης. Ωστόσο, σε αμφότερες τις εναλλακτικές διαπιστώνεται αντικειμενική δυσχέρεια ανταπόκρισης.

Επί πλέον, όπως παγίως διαπιστώνουν τα κλιμάκια του Συνηγόρου του Πολίτη, οι φάκελοι των απελαυνομένων δεν περιλαμβάνουν εμπειριστατωμένη καταγραφή ιατρικού ιστορικού, ενώ άτομα με σοβαρά προβλήματα υγείας δεν εντοπίζονται κατά τη διαδικασία καταγραφής και ταυτοποίησης, με αποτέλεσμα να χρειάζεται να παραπεμφθούν σε ιατρικές υπηρεσίες προκειμένου να ληφθεί η κατάλληλη ιατροφαρμακευτική μέριμνα ή να χαρακτηρισθούν ευάλωτα προκειμένου να αρθεί η κράτησή τους.

4.δ. Επιμέρους επισημάνσεις για ορισμένα ΠροΚεΚΑ

4.δ.1. ΠροΚεΚΑ Μόριας Λέσβου

Όπως τα ίδια τα στελέχη του ΠροΚεΚΑ διαβεβαιώνουν, λόγω της μακράς αδικαιολόγητης κράτησης οι περισσότεροι κρατούμενοι αναπτύσσουν ψυχολογικές παθήσεις ή διαταραχές και χρήζουν φαρμακευτικής αγωγής. Ακόμη και κατά την τελευταία σχετική αυτοψία του 2018 προέκυψε ότι δεν έχει ακόμη εξασφαλισθεί ιατρικό προσωπικό, παρά μόνον ένας ψυχολόγος και ένας κοινωνικός λειτουργός, καθώς οι προκηρύξεις προσλήψεων ιατρικού προσωπικού παραμένουν άγονες μέχρι τον Νοέμβριο του 2018. Η κάλυψη των ιατρικών αναγκών των κρατουμένων γίνεται με εξέτασή τους στο χώρο του ΚΕΕΛΠΝΟ που προορίζεται να εξυπηρετεί το Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης Μόριας και με παραπομπή τους στο Γενικό Νοσοκομείο Μυτιλήνης. Επί πλέον από τα τέλη Οκτωβρίου δεν υπάρχουν ούτε γιατροί του ΚΕΕΛΠΝΟ, καθώς οι τελευταίοι παραιτήθηκαν διαμαρτυρούμενοι για τον τρόπο που παρέχεται εκεί η δημόσια υγεία. Έτσι, από τότε οι νέοι κρατούμενοι μεταφέρονται στη δομή του ΠροΚεΚΑ χωρίς να έχουν περάσει ιατρικό έλεγχο, με κίνδυνο διάδοσης μεταδιδόμενων ασθενειών, καθώς διαμένουν με τους υπόλοιπους κρατούμενους (δεν υπάρχει οικίσκος απομόνωσης). Για έκτακτα περιστατικά, τακτικά προβλήματα, ακόμα και τακτικές συνταγογραφήσεις, αντιμετωπίζονται με μεταγωγές στο Γενικό Νοσοκομείο Μυτιλήνης σε περιορισμένη συχνότητα, κατά μέσο όρο δύο κρατούμενοι κάθε μέρα, ενώ η χορήγηση φαρμάκων και τακτικής αγωγής εντός της δομής κράτησης γίνεται από τον υποδιοικητή του ΠροΚεΚΑ και την κοινωνική λειτουργό.

Διαπιστώθηκαν επίσης ελλείμματα στη στελέχωση και ακαταλληλότητα των υποδομών. Συγκεκριμένα, τα 49 άτομα που προβλέπονταν για τη στελέχωση του ΠροΚεΚΑ δεν επαρκούν, καθώς απαιτούνται ιδίως άτομα για μεταγωγές, ενώ για το συγκεκριμένο ΠροΚεΚΑ και μόνο δεν επιτρέπεται η διάθεση απο-

σπασμένων με τρίμηνες συμβάσεις. Ιδίως η έλλειψη διερμηνέων δυσκολεύει την επικοινωνία με τους κρατούμενους, τόσο για θέματα υγείας, όσο και για την αποτελεσματική ενημέρωση των κρατούμενων για το λόγο κράτησης και τη διάρκειά της. Ως προς τις υποδομές, παρατηρείται ότι οι οικίσκοι και η περίβολος του ΠροΚεΚΑ δεν έχουν σχεδιαστεί με προδιαγραφές χώρων μακρόχρονης κράτησης, με αποτέλεσμα τα υλικά να είναι φθαρτά (ελαφριές εύθραυστες πόρτες) και ακατάλληλα (τζάμια στα παράθυρα). Ως εκ τούτου υπάρχει κίνδυνος τραυματισμού ή διαφυγής των κρατούμενων, περιστατικά που έχουν συμβεί κατ'επανάληψη.

Σημειώθηκε επίσης η απουσία κονδυλίου για τακτικό πλύσιμο κλινοσκεπασμάτων και κουβερτών, η μη χορήγηση δωρεάν τηλεκαρτών για επικοινωνία με συγγενείς και αναζήτηση νομικής βοήθειας (καθώς τα κινητά τηλέφωνα κρατούνται από την υπηρεσία και οι κρατούμενοι έχουν πρόσβαση στο κινητό μόνο λίγες ώρες το Σαββατοκύριακο, αν και παράτυπα), η πλημμελής διαχείριση της σίτισης καθώς δεν καλύπτονται εξειδικευμένες ανάγκες. Συμπερασματικά, η δομή δεν χρησιμοποιείται σύμφωνα με τον αρχικό της σχεδιασμό, αλλά ως χώρος μακροχρόνιας κράτησης, με ακατάλληλες προδιαγραφές και τρόπο λειτουργίας που δεν εξασφαλίζει σεβασμό της αξιοπρέπειας των κρατούμενων.

4.δ.2. ΠροΚεΚΑ Θεσσαλονίκης

Πρόκειται, στην πραγματικότητα, για τα κοινά κρατητήρια της Διεύθυνσης Αλλοδαπών, που καταχρηστικώς χρησιμοποιούνται ως ΠροΚεΚΑ. Όπως και στο παρελθόν έχει επισημανθεί από τον ΕΜΠ²², η διαρρύθμιση του κτιρίου δεν επιτρέπει την ύπαρξη χώρου προαυλισμού των κρατούμενων. Επίσης η πρόβλεψη της ύπαρξης χτιστών κρεβατιών σε χώρους κρατητηρίων φαίνεται ότι δεν μπορεί να υποστηριχθεί στατικά από την δομή του συγκεκριμένου κτιρίου, συνεπώς όλοι οι κρατούμενοι κοιμούνται αναγκαστικά σε στρώματα παραταγμένα στο πάτωμα.

Στο χώρο των κρατητηρίων δεν υπάρχει ιατρική φροντίδα και τα περιστατικά μεταφέρονται σε δημόσιες δομές υγείας, κατόπιν ραντεβού ή κατ'εξαίρεση σε επείγουσες περιπτώσεις. Αναφέρθηκαν κατά μέσο όρο δύο ιατρικές μεταγωγές την ημέρα, ανάλογα με την διαθεσιμότητα αστυνομικού προσωπικού για τη συνοδεία. Η ύπαρξη επισκέπτη γιατρού για προληπτικές εξετάσεις κάποιες μέρες της εβδομάδας θα έλυνε σε μεγάλο βαθμό τις δυσκολίες στην εξυπηρέτηση των ασθενών κρατούμενων.

Ο χώρος κράτησης δεν διαθέτει υποστηρικτικό προσωπικό όπως κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους και διερμηνείς. Ειδικά η έλλειψη διερμηνέων σε συνδυασμό με την ύπαρξη πληθυσμού με μικτά μεταναστευτικά προφίλ,

22 Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Ειδική Έκθεση ΕΜΠ 2017, σελ. 56-57 https://www.synigoros.gr/resources/opcat_2017_gr.pdf

δημιουργεί έντονα προβλήματα επικοινωνίας. Σε συζητήσεις με τους κρατούμενους αναδεικνύεται έντονο το πρόβλημα της ενημέρωσής τους σχετικά με τη διάρκεια της κράτησής τους, πρόβλημα που καθίσταται ακόμη οξύτερο στις περιπτώσεις ασυνόδευτων ανηλίκων των οποίων η κράτηση συχνά υπερβαίνει τον ένα μήνα.

4.δ.3. ΠροΚεΚΑ Κορίνθου

Κατά τη σχετική αυτοψία, ένα από τα κτίρια των εγκαταστάσεων παρέμενε κλειστό λόγω μείωσης του αριθμού των κρατουμένων σε σχέση με το παρελθόν. Ωστόσο οι κοιτώνες των 12 ατόμων με διώροφα κρεβάτια υπολείπονταν των προδιαγραφών 4 τ.μ. ανά κρατούμενο σε χώρους μαζικής κράτησης.

Στα θετικά στοιχεία, σε σχέση με το παρελθόν, συγκαταλέγεται η εγκατάσταση ηλιακών θερμοσιφώνων, η εξομάλυνση των διαδικασιών του Αυτοτελούς Κλιμακίου Ασύλου (471 αιτούντες, μέσος όρος ένας μήνας για την καταγραφή και δύο εβδομάδες για τη συνέντευξη), η αύξηση των ωρών προαυλισμού και η πρόσληψη, μέσω της ΑΕΜΥ, νοσηλευτικού προσωπικού και ενός ιατρού που έχει θεραπεύσει το πρόβλημα ψώρας που προϋπήρχε.

Υπάρχουν επίσης δύο κοινωνικές λειτουργοί και ένας ψυχολόγος, τους οποίους όμως οι κρατούμενοι επισκέπτονται συνοδεία αστυνομικών, όποτε αυτό είναι δυνατό από πλευράς επάρκειας στελέχωσης του ΠροΚεΚΑ. Ένας διερμηνέας για αραβικά, δεν καλύπτει παρά μόνο σε ελάχιστο ποσοστό τις γλώσσες που μιλούν οι κρατούμενοι. Ελλιπής επίσης βρέθηκε η καθαριότητα, ενώ μεγάλο πρόβλημα εξακολουθεί να αποτελεί και η παντελής έλλειψη ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων. ●

5. Ψυχιατρικός Εγκλεισμός

5.α. Γενικές ετήσιες διαπιστώσεις

Μετά την εμπειρία 25 και πλέον χρόνων εφαρμογής των διατάξεων του ν. 2071/1992 για την ακούσια νοσηλεία ψυχικά πασχόντων, κοινό τόπο πια αποτελεί η μη ουσιαστική εφαρμογή στην πράξη των διατάξεων που έχουν τεθεί για την διασφάλιση των δικαιωμάτων των φερομένων ως ψυχικά ασθενών. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι διατάξεις του ν. 2071/1992 έχουν κατ' επανάληψη οδηγήσει την Εισαγγελία του Αρείου Πάγου σε έκδοση εγκυκλίων και γνωμοδοτήσεων²³ και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε καταδικαστικές αποφάσεις σε βάρος της χώρας μας²⁴. Περαιτέρω αποτελεί κοινή παραδοχή, ότι η μόνη πρόβλεψη του νόμου για ψυχιατρική περίθαλψη μέσω της ακούσιας νοσηλείας, χωρίς ουσιαστική θεσμική δυνατότητα για παροχή και ανάπτυξη της ψυχιατρικής φροντίδας στην κοινότητα, έχει αυξήσει τον αριθμό των ακούσιων νοσηλείων σε κλειστού τύπου δομές.

Οι βασικές διαπιστώσεις που εξάγονται από τα στοιχεία του ΕΜΠ είναι μάλλον απογοητευτικές για την ουσιαστική εφαρμογή του νόμου: η συντριπτική πλειονότητα των υποθέσεων εκδικάζεται χωρίς την παρουσία του ενδιαφερομένου, στις περισσότερες περιπτώσεις δεν έχει γίνει ορθή κλήτευση του φερόμενου ως ασθενή, εντελώς δε σπάνια ασκείται ένδικο μέσο κατά της απόφασης που διατάσσει την ακούσια νοσηλεία. Τα παραπάνω θα πρέπει να συνδυαστούν και με την καθημερινότητα που βιώνεται στις εισαγγελίες και στα Ψυχιατρικά Νοσοκομεία, ιδίως των μεγάλων αστικών κέντρων: συγγενείς ζητούν από τον εισαγγελέα να επιληφθεί και να κινήσει την διαδικασία της ακούσιας νοσηλείας, εκείνος με τη σειρά του εκδίδει εισαγγελική παραγγελία για εξέταση, η αστυνομία επιλαμβάνεται, ο φερόμενος ως ασθενής οδηγείται με περιπολικό σε ψυχιατρική κλινική για εξέταση. Κατά την ακούσια νοσηλεία γίνεται παρατεταμένη χρήση περιοριστικών μέτρων (προστατευτικού κλινοστατισμού/καθήλωσης επί κλίνης κατά κύριο λόγο) στους ασθενείς λόγω έλλειψης προσωπικού, έλλειψης κατάλληλης κατάρτισης του προσωπικού σχετικά με τους περιορισμούς και έλλειψης αυστηρών κριτηρίων για τη χρήση των μεθόδων περιορισμού ασθενών στα διεθνή πρότυπα.

23 ΓνωμΕισΑΠ 12/2006: *ΠοινΔικ 2006*, σελ. 1403 = *ΠοινΧρ 2007*, σελ. 946, ΠαραγγΕισΑΠ 1421/19.9.2004: *ΠοινΔικ 2004*, σελ. 1386 επ., ΕγκΕισΑΠ 504/13.2.1996: *Υπεράσπιση 1996*, σελ. 698 επ.

24 Αποφάσεις «Βενιός κατά Ελλάδος» (5.7.2011), «Καραμανλώφ κατά Ελλάδος» (26.7.2011)

5.β. Αυτοψίες

Κατά το 2018, με χρονολογική σειρά, ο ΕΜΠ διενήργησε αυτοψίες:

- στον Ψυχιατρικό Τομέα του Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου Πατρών (1 Φεβρουαρίου),
- στην Ψυχιατρική Κλινική του Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας (30 Μαρτίου),
- στον Ψυχιατρικό Τομέα του Γενικού Νοσοκομείου Κέρκυρας (26 Απριλίου),
- σε Μετανοσοκομειακές Δομές Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης Κέρκυρας (οικοτροφεία «Υψος», «Κλειώ» και «Ερατώ», ξενώνες «Ν. Μώρος» και «Αλκυόνα», 27 Απριλίου)
- και στις Ψυχιατρικές Κλινικές των Γενικών Νοσοκομείων Άργους και Τρίπολης (14 Νοεμβρίου).

5.γ. Ειδικά θέματα που αναδείχθηκαν κατά το 2018

5.γ.1. Συχνότητα και κατανομή εισαγωγών για ακούσια νοσηλεία

Στο Γενικό Νοσοκομείο Τρίπολης, οι ασθενείς με ακούσια εισαγωγή ανέρχονται σε ποσοστό τουλάχιστον 90%. Ομοίως στο Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Πάτρας ο αριθμός των ακούσιων εισαγωγών είναι πολύ υψηλός, με περιστατικά εκτός κοινότητας που θα έπρεπε να μεταφερθούν σε άλλες δομές, ωστόσο παραπέμπονται με εντολή του Εθνικού Κέντρου Επιχειρήσεων Υγείας (ΕΚΕΠΥ), χωρίς να τηρούνται οι γενικές αρχές για παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας στον τόπο κατοικίας ή διαμονής και σε κατάλληλες μονάδες στην κοινότητα.

Στο Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Πάτρας εντοπίστηκαν περιστατικά εφήβων 16-17 ετών παρά το γεγονός ότι ο Παιδοψυχιατρικός Τομέας του Καραμανδανείου Νοσοκομείου Παίδων εφημέρευε. Ο Συνήγορος του Πολίτη θεωρεί την εισαγωγή ανηλίκων ασθενών σε ψυχιατρική κλινική για ενήλικες μη νόμιμη και σίγουρα ιδιαίτερα επισφαλής για το θεραπευτικό αποτέλεσμα.

5.γ.2. Περιοριστικά μέτρα

Στο Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Πάτρας κατά την επίσκεψη δεν βρέθηκε κανείς καθηλωμένος, ενώ ο μέσος όρος νοσηλείας δεν ξεπερνά τις 21-22 ημέρες. Οι νοσηλευτές είναι εκπαιδευμένοι στην ψυχιατρική και αυτό επιδρά θετικά στο μέσο όρο νοσηλείας και στην αποφυγή περιοριστικών μέτρων.

Αντιθέτως, στο Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας παρατηρείται ευρεία χρήση καθήλωσης και μάλιστα όχι πάντα με κατάλληλους ιμάντες, χωρίς να τηρούνται καταγραφές για επανέλεγχο του μέτρου ανά ημίωρο ή να είναι σε όλες τις περιπτώσεις σαφές πότε και από ποιόν δίδεται εντολή άρσης της καθήλωσης.

Στο Γενικό Νοσοκομείο Κέρκυρας, στο Τμήμα Οξέων γίνονται καθηλώσεις με μεγάλη διάρκεια, ωστόσο τηρείται ο επανέλεγχος αυτών ανά ημίωρο.

Στο Γενικό Νοσοκομείο Τρίπολης, μετά από περιστατικό θανάτου καθλωμένου ασθενούς το 2013, γίνεται κατά κύριο λόγο χρήση χημικής καθήλωσης.

5.γ.3. Ενημέρωση των ασθενών για τα δικαιώματά τους

Στο Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας, δεν χορηγείται στους ασθενείς, που εισέρχονται στην ψυχιατρική κλινική εκούσια ή ακούσια, έντυπος κατάλογος των δικαιωμάτων ή ένδικων μέσων που διαθέτουν. Επίσης δεν υπάρχει σε εμφανές σημείο αναρτημένο σχετικό πληροφοριακό υλικό ούτε προκύπτει ότι γίνεται προφορική ενημέρωση προς τους ασθενείς και τους οικείους τους. Συνολικά, σε επίπεδο νοσοκομείου, κρίνεται προβληματική η λειτουργία του Γραφείου Προστασίας Δικαιωμάτων Ληπτών Υπηρεσιών Υγείας, του οποίου η χωροθέτηση και λειτουργία δεν φαίνεται να συνάδουν προς τις απαιτήσεις της ισχύουσας νομοθεσίας, ιδίως μάλιστα σχετικά με την υποχρεωτική παρακολούθηση των συνθηκών εισαγωγής, εξέτασης, θεραπείας και νοσηλείας των ψυχικά ασθενών.

5.γ.4. Προβλήματα στελέχωσης και υποδομών

Στο Γενικό Νοσοκομείο Άργους, αν και το Ψυχιατρικό Τμήμα εγκαινιάστηκε το 2015 και διαθέτει κατάλληλη και σύγχρονη υποδομή 15 κλινών, δεν έχει λειτουργήσει ακόμα ως Ψυχιατρική Κλινική για τη νοσηλεία ασθενών με αποτέλεσμα να παρέχονται μόνον οι υπόλοιπες υπηρεσίες (Εξωτερικά Ιατρεία, Μονάδα Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης, Κινητή Μονάδα Ψυχικής Υγείας, προγράμματα εργοθεραπείας). Η καθυστέρηση αποδίδεται σε έλλειψη προσωπικού.

Στο Γενικό Νοσοκομείο Τρίπολης παρατηρείται υποστελέχωση των Τμημάτων και κυρίως απαράδεκτες υποδομές, εγκαταστάσεις κατασκευής 1945 οι οποίες παραμελούνται συστηματικά εν όψει της επί δεκαετία επικείμενης μετεγκατάστασης στο Παναρκαδικό Νοσοκομείο.

Στο Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας, οι χώροι κρίνονται γενικώς κατάλληλοι και διασφαλίζουν αξιοπρεπείς συνθήκες πρόσβασης και διαβίωσης.

5.γ.5. Μετανοσοκομειακές δομές ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης

Στην Κέρκυρα, οι περισσότερες μετανοσοκομειακές δομές ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης δεν φαίνεται να έχουν ανακαινισθεί από την εποχή που έκλεισε το ψυχιατρείο, το έτος 2005. Οι χώροι διατηρούνται μεν κατά κανόνα καθαροί και ευπρεπείς, ωστόσο φαίνεται να έχουν μετατραπεί σε γηριατρεία, με ελλιπή ενημέρωση ιατρικών φακέλων και χωρίς ατομικό θεραπευτικό πλάνο. Κρίνεται απαραίτητο να επανασχεδιασθεί η οργάνωση της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης.

Επισημαίνεται ότι τα κτήρια είναι πολύ παλαιά, με βλάβες και φθορές στις υποδομές και προβλήματα ψύξης και θέρμανσης. Σε ορισμένα από αυτά κρίνεται επείγουσα η ανάγκη για εργασίες αποκατάστασης καθώς η υγρασία έχει προκαλέσει εκτεταμένες φθορές. Συνολικά, απαιτείται να γίνει πλήρης τεχνική καταγραφή και εκτίμηση της κατάστασης στην οποία βρίσκονται από άποψη εγκαταστάσεων και υποδομών οι ξενώνες και τα οικοτροφεία, αφού οι συνθήκες διαβίωσης σε αρκετές περιπτώσεις κρίνονται ανθυγιεινές ή ακόμη και επικίνδυνες για τους διαμένοντες, καθώς και να ξεκινήσει άμεσα διαδικασία νέου διαγωνισμού για ενοικίαση κτηρίων για τις δομές, με κριτήρια την κοινωνική επανένταξη, την εργασία στον Κοινωνικό Συνεταιρισμό Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.) και τη γενικότερη ζωή στην κοινότητα αλλά και τα νέα οικονομικά δεδομένα.

Στο Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας, εξελίσσεται πρωτοβουλία για ανάπτυξη προγράμματος βοήθειας στο σπίτι, σε συνεργασία με το δήμο και με αξιοποίηση του προσωπικού της κλινικής.

5.δ. Επιμέρους επισημάνσεις για ορισμένα ψυχιατρεία

5.δ.1. Ψυχιατρική Κλινική Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας

Η κλινική διαθέτει, λόγω της χωροθέτησής της, πρόσβαση σε μεγάλους χώρους πρασίνου με κίосκια, που ευνοούν την παραμονή των νοσηλευομένων εκτός των θαλάμων του κτιρίου. Ο προαυλισμός, μάλιστα, στους χώρους πρασίνου είναι ανεμπόδιστος, αφού το εν λόγω τμήμα είναι ανοικτού τύπου και δεν προβλέπεται το κλείδωμα των εξωτερικών θυρών ή η απομόνωση πτέρυγας νοσηλευομένων. Οι χώροι είναι καλά διατηρημένοι και καθαροί. Η κλινική διαθέτει ευρύχωρο κοινόχρηστο χώρο για τους ασθενείς, με παράθυρα που διασφαλίζουν φυσικό φωτισμό, τραπεζοκαθίσματα και τηλεόραση. Ο χώρος που προορίζεται για την εργοθεραπεία των ασθενών είναι καλαίσθητος και άρτια εξοπλισμένος με υλικά για χειροτεχνίες και επιτραπέζια παιχνίδια.

Η κλινική δέχεται σε μόνιμη βάση εισαγωγές για ακούσια νοσηλεία. Ο μέσος όρος νοσηλείας, σύμφωνα με την εκτίμηση του νοσηλευτικού προσωπικού, κυμαίνεται στις 20-25 ημέρες. Δεν υπάρχει ειδικά διαμορφωμένος θάλαμος αυξημένης φροντίδας/απομόνωσης. Καθώς εφαρμόζονται μέσα φυσικού περιορισμού με ιμάντες, λαμβάνεται μέριμνα ώστε οι ασθενείς στους οποίους εφαρμόζεται το μέτρο της καθήλωσης να βρίσκονται σε δωμάτιο παρακείμενο στο χώρο των νοσηλευτών, προκειμένου να διευκολύνεται η συχνή παρακολούθηση ελλείψει σχετικών ηλεκτρονικών μέσων. Δεν βρέθηκαν καταγραφές για επανέλεγχο της καθήλωσης ανά ημίωρο, ωστόσο σε γενικές γραμμές τα διαστήματα κατά τα οποία επιβεβαιωνόταν η συνέχιση ή λήξη του μέτρου εμφανίζονται εύλογα και δεν παρατηρήθηκε υπέρβαση του μέτρου. Αντίστοιχη ήταν η εκτίμηση και ως προς την καταγραφή των χορηγούμενων φαρμάκων.

Καθώς η κλινική δεν διαθέτει τμήμα οξέων περιστατικών, σημαντικός αριθμός εισαγγελικών παραγγελιών για ακούσια νοσηλεία από όμορους νομούς δεν εκτελείται στο Νοσοκομείο Λάρισας αλλά στις ψυχιατρικές κλινικές της Κατερίνης και της Θεσσαλονίκης, με αποτέλεσμα χρονοβόρες μεταγωγές αλλά και δυσκολία πρόσβασης των συγγενών.

5.δ.2. Ψυχιατρική Κλινική Γενικού Νοσοκομείου Τρίπολης

Το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Τρίπολης, σύμφωνα με τις σχετικές εξαγγελίες και την τροποποίηση του Κανονισμού Λειτουργίας ήδη από το 2007, πρόκειται να τερματίσει τη λειτουργία του και να μεταφερθεί στην Ψυχιατρική Κλινική του Παναρκαδικού Γενικού Νοσοκομείου. Ενώ η κατασκευή του νέου κτιρίου έχει περατωθεί, εκκρεμούν μελέτες για τις προδιαγραφές ασφάλειας των ασθενών και του προσωπικού. Η πολυετής, ωστόσο, αναμονή για την εξαγγελθείσα μετεγκατάσταση, η οποία εκκρεμεί επί τουλάχιστον μια δεκαετία, και η σχετική αδράνεια ως προς τη στελέχωση και τη λειτουργία του Ψυχια-

τρικού Νοσοκομείου, έχουν δημιουργήσει συνθήκες εμφανούς εγκατάλειψης, σε έναν χώρο που ούτως ή άλλως κρίνεται παντελώς ακατάλληλος για τη νοσηλεία ασθενών. Το κτίριο είναι εμφανώς παραμελημένο, με φθορές που δεν αποκαθίστανται, γιατί δεν δίνονται κονδύλια για επισκευές ενόψει της μετεγκατάστασης. Οι πτέρυγες του συγκροτήματος που δεν λειτουργούν πλέον και που βρίσκονται σε άμεση γειτνίαση με τους θαλάμους των ασθενών τελούν υπό κατάρρευση. Τα δωμάτια δεν διαθέτουν χώρους για προσωπικά αντικείμενα των ασθενών, οι νιπτήρες δεν λειτουργούν, οι χώροι υγιεινής βρίσκονται σε εξαιρετικά κακή κατάσταση και η θέρμανση είναι ανεπαρκής παρά την έκθεση του κτιρίου σε πολύ χαμηλές θερμοκρασίες.

Το ποσοστό νοσηλευομένων με ακούσια εισαγωγή ανέρχεται σε τουλάχιστον 90% του συνόλου και ο μέσος όρος νοσηλείας κυμαίνεται στον 1-1,5 μήνα, ενώ οι περισσότεροι χρόνιοι ασθενείς έχουν μεταφερθεί τα τελευταία χρόνια σε μετανοσοκομειακούς ξενώνες και οικοτροφεία ενόψει της μετεγκατάστασης του Ψυχιατρείου.

Συμπερασματικά, ο ΕΜΠ κρίνει απόλυτα επιβεβλημένη την επίσπευση του τερματισμού λειτουργίας του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Τρίπολης και της μεταστέγασής του στην Ψυχιατρική Κλινική του Παναρκαδικού Γενικού Νοσοκομείου, καθώς οι συνθήκες διαβίωσης και νοσηλείας στις υφιστάμενες δομές δεν στοιχειοθετούν μόνο προσβολή της αξιοπρέπειας των νοσηλευομένων, αλλά θέτουν σε κίνδυνο ακόμη και την ασφάλειά τους. Στην κατεύθυνση αυτή, θα πρέπει επίσης να ενισχυθεί το προσωπικό της κλινικής με τις κατάλληλες ειδικότητες, κυρίως ψυχιάτρους, ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς αλλά και νοσηλευτικό προσωπικό. Δέσμευση του ΕΜΠ αποτελεί η παρακολούθηση και υποβοήθηση των εξελίξεων προς αυτή την κατεύθυνση.

5.ε. Διαπιστώσεις για τη διαδικασία αναγκαστικής εξέτασης

Κατά τη διαδικασία αναγκαστικής εξέτασης, ο ν. 2071/1992 ορίζει ότι *«η μεταφορά διενεργείται υπό συνθήκες που εξασφαλίζουν το σεβασμό στην προσωπικότητα και την αξιοπρέπεια του ασθενή»*. Ωστόσο, όπως έχει επισημανθεί²⁵ ήδη από το 2007, κατά κανόνα η εκτέλεση της εισαγγελικής παραγγελίας ανατίθεται στα κατά τόπον αρμόδια αστυνομικά τμήματα. Από την εξέταση σχετικών αναφορών προέκυψε ότι αρκετές φορές οι μεταφερόμενοι προς εξέταση δεσμεύονται με χειροπέδες, μέτρο δυσανάλογο ακόμη και για συλληφθέντες όταν δεν προβάλλουν αντίσταση, πολύ περισσότερο μάλιστα για φερόμενους ως ασθενείς οι οποίοι χρειάζονται ιατρική μέριμνα. Ο Συνήγορος του Πολίτη επισημαίνει ότι οι μεταφερόμενοι προς εξέταση πρέπει να αντιμετωπίζονται με σεβασμό στην ανθρωπινή αξιοπρέπεια.

---

25 Συνήγορος του Πολίτη, Ειδική Έκθεση «Ακούσια Νοσηλεία Ψυχικά Ασθενών» <https://www.synigoros.gr/resources/docs/206391.pdf>

5.στ. Νομοθετικές εξελίξεις

Τον Ιούνιο 2018 ολοκλήρωσε και παρέδωσε το έργο της η Ομάδα Εργασίας, με συμμετοχή εκπροσώπου του Συνηγόρου του Πολίτη, που είχε συγκροτηθεί με την υπ' αρ. Α1β/ΓΠ31142/9.5.2017 απόφαση Υπουργού Υγείας για την «εκπόνηση σχεδίου νόμου προκειμένου να επικαιροποιηθεί το θεσμικό πλαίσιο της ακούσιας νοσηλείας (άρθρο 95 ν. 2071/1992) και να αναπτυχθούν οι απαραίτητες ασφαλιστικές δικλείδες για τον περιορισμό των ακούσιων νοσηλειών». Σύμφωνα με το σχέδιο νόμου²⁶, μεταξύ άλλων:

- απαλείφεται η έννοια της επικινδυνότητας ως προϋπόθεσης για την επιβολή της ακούσιας ψυχιατρικής νοσηλείας,
- προβλέπεται για πρώτη φορά ειδική ρύθμιση για ανηλίκους που φέρονται ότι χρήζουν ακούσιας ψυχιατρικής περίθαλψης, καθώς και η κατ' οίκον εξέταση στην κοινότητα από ψυχιάτρους της Κοινοτικής Μονάδας Ψυχικής Υγείας,
- η μεταφορά του ασθενή στην Μονάδα Ψυχικής Υγείας αντιμετωπίζεται τεχνικώς όπως η μεταφορά οποιουδήποτε άλλου ασθενή σε νοσοκομείο και διενεργείται υπό συνθήκες που εξασφαλίζουν απόλυτα το σεβασμό στην προσωπικότητα και την αξιοπρέπεια του φερόμενου ότι χρήζει ακούσιας ψυχιατρικής περίθαλψης με τη θέσπιση Γραφείου Υποστήριξης Ψυχικής Υγείας στη Διεύθυνση Ιατρικών Υπηρεσιών και Άμεσης Επέμβασης του ΕΚΑΒ,
- ενδυναμώνεται η άσκηση των δικαιωμάτων του φερόμενου ως ασθενούς μέσω της ουσιαστικής ενημέρωσής του για την διαδικασία της ακούσιας νοσηλείας και με τον αυτεπάγγελο διορισμό συνηγόρου από την έναρξη της διαδικασίας και σε όλα τα στάδια της,
- για την ουσιαστική άσκηση των δικαιωμάτων του ασθενή, την αυτοπρόσωπη παρουσία του στην δίκη για την ακούσια νοσηλεία και την αποφυγή άσκοπων μετακινήσεων, προβλέπεται η δημιουργία αιθουσών δικαστηρίων στα ψυχιατρικά νοσοκομεία των μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας, τα οποία θα εκδικάζουν τις υποθέσεις για την ακούσια νοσηλεία,
- μειώνεται ο χρόνος που διαρκεί η ακούσια ψυχιατρική περίθαλψη, από τους έξι στους τέσσερις μήνες,
- για την εποπτεία των ζητημάτων που προκύπτουν από την ακούσια νοσηλεία προβλέπεται ειδικός εισαγγελέας στα μεγάλα αστικά κέντρα. ●

---

26 Ήδη κατά την ολοκλήρωση της παρούσας έκθεσης έχει τεθεί σε δημόσια διαβούλευση: <http://www.opengov.gr/yyka/?p=2832>

6. Ιδρύματα κλειστής φροντίδας ατόμων με αναπηρία

6.α. Αρμοδιότητα του ΕΜΠ για ιδρύματα κλειστής φροντίδας ΑμεΑ

Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του ο ΕΜΠ επισκέπτεται χώρους κλειστής διαβίωσης και φροντίδας ατόμων με αναπηρίες τα οποία έχουν σοβαρές ανάγκες σύνθετης υποστήριξης. Οι χώροι αυτοί, δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, με δεδομένες τις πραγματικές συνθήκες ζωής, τους ειδικούς προσωπικούς περιορισμούς των συγκεκριμένων ατόμων και συχνά το νομιμοποιητικό λόγο εισαγωγής (τοποθέτηση με εισαγγελική εντολή), αποτελούν de facto χώρους περιορισμού, οι οποίοι θεωρούνται ότι εμπίπτουν στο άρθρο 4 του ν. 4228/2014. Στους χώρους αυτούς τα άτομα με σοβαρές αναπηρίες στερούνται την ελευθερία τους καθώς εν τοις πράγμασι δεν μπορούν να εξέλθουν από αυτούς στη βάση προσωπικής επιθυμίας ή βούλησης, ιδίως σε περιπτώσεις έλλειψης δικαιοπρακτικής ικανότητας, ενώ μπορεί να λαμβάνονται μέτρα προσωπικού περιορισμού (χημική/φαρμακευτική ή μηχανική καθήλωση) τα οποία επίσης εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του ΕΜΠ.

6.β. Ολοκλήρωση πιλοτικής παρέμβασης και υλοποίηση προγραμμάτων αποϊδρυματοποίησης

Κατά το 2018, ο ΕΜΠ διενήργησε αυτοψία στο Παράρτημα ΑμεΑ Λεχαινών του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (29 Ιανουαρίου).

Ο Συνήγορος του Πολίτη παρακολουθεί ήδη από το 2011 το ζήτημα των συνθηκών διαβίωσης και φροντίδας παιδιών με σοβαρές και σύνθετες αναπηρίες τα οποία διαβιώνουν εκτός οικογενειακού περιβάλλοντος, καθώς και ενηλίκων, σε δομές των Κέντρων Κοινωνικής Πρόνοιας μεταξύ των οποίων και το Παράρτημα ΑμεΑ Λεχαινών²⁷.

Η Αρχή είχε επισημάνει παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων των περιθαλ-

---

27 Συνήγορος του Πολίτη, Πόρισμα «Συνθήκες λειτουργίας της Μονάδας Κοινωνικής Φροντίδας για παιδιά με αναπηρίες / Κέντρο Περίθαλψης Παίδων Λεχαινών» <https://www.synigoros.gr/?i=childrens-rights.el.anaphries.46868>

πόμενων και είχε διαπιστώσει σοβαρές ελλείψεις στους τομείς της φροντίδας, περίθαλψης, θεραπευτικής αποκατάστασης, εκπαίδευσης, κοινωνικοποίησης, δραστηριοτήτων, ψυχαγωγίας, με έλλειψη επαρκούς και κατάλληλου προσωπικού και επιστημονικής εποπτείας αλλά και πρακτικές εγκλεισμού σε κρεβάτια/κουβούκλια, καθήλωση με ιμάντες και φαρμακευτική καταστολή, ηλεκτρονική παρακολούθηση αντί της ανθρώπινης παρουσίας και μη τήρηση θεραπευτικών πρωτοκόλλων, καθώς και σε σχέση με τον εξοπλισμό και τις εγκαταστάσεις.

Επί πλέον, η Αρχή είχε επισημάνει ότι το ισχύον θεσμικό πλαίσιο και οι υπάρχουσες συνθήκες διαβίωσης, φροντίδας και περίθαλψης δεν εγγυώνται την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των περιθαλπόμενων, οι οποίοι υφίστανται διάκριση και αποκλεισμό λόγω της κατάστασης αναπηρίας και της έλλειψης οικογενειακού πλαισίου. Είχε προταθεί ότι πρέπει να γίνουν ουσιαστικές και θεσμικές αλλαγές, ιδίως δε επανασχεδιασμός της παρεχόμενης φροντίδας και των υπηρεσιών με στόχο την παροχή πολύπλευρης, κατάλληλης και εξατομικευμένης φροντίδας με βάση τις προσωπικές, ηλικιακές ανάγκες και την αναπηρία στη βάση θεσμοθετημένων δικαιωμάτων καθώς και εγκατάλειψη του ισχύοντος μοντέλου κλειστής περίθαλψης με υιοθέτηση θεσμικών και ουσιαστικών μέτρων για την αποϊδρυματοποίηση και την πρόληψη της ιδρυματοποίησης, σύμφωνα με τις Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, προκειμένου να προωθηθεί η φροντίδα του παιδιού με αναπηρία αλλά και του ενήλικου, ιδίως με νοητική αναπηρία, μέσα στην οικογένεια με υποστήριξη από υπηρεσίες της κοινότητας όπως εξειδικευμένες δομές ημερήσιας φροντίδας και δομές τακτικής βραχυπρόθεσμης φιλοξενίας, καθώς και με θεσμοθέτηση προδιαγραφών για εναλλακτική φροντίδα σε μικρές δομές φιλοξενίας, το περιβάλλον και οι συνθήκες των οποίων θα προσομοιάζουν στο οικογενειακό πλαίσιο.

Στην πρόσφατη επίσκεψη, στο πλαίσιο, πλέον, του ΕΜΠ, έγιναν αντιληπτές αλλαγές σε σχέση με τη φροντίδα των φιλοξενουμένων ανηλίκων και ενηλίκων και δόθηκε εικόνα σημαντικής βελτίωσης.

Συγκεκριμένα, δεν παρατηρούνται μηχανικές καθηλώσεις (με ιμάντες), έχει ελαχιστοποιηθεί η χρήση κουβουκλίων αλλά και η φαρμακευτική καταστολή. Οι αλλαγές οφείλονται ιδίως σε εφαρμογή πιλοτικού προγράμματος παρέμβασης προς την κατεύθυνση της αποϊδρυματοποίησης, από τη Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού (ΙΥΠ) σε συνεργασία και με τεχνική υποστήριξη από τον διεθνή μη κερδοσκοπικό βρετανικό οργανισμό Lumos, στη βάση σχεδίου δράσης για την αναμόρφωση των υπηρεσιών, κατόπιν έγκρισης πρότασης συνεργασίας, από το Διοικητικό Συμβούλιο του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, με την υποστήριξη του Υπουργείου Εργασίας από το 2016. Ήδη απασχολείται συντονίστρια θεραπευτικής ομάδας παρέμβασης ΙΥΠ/ Lumos υπό την ευθύνη του ΙΥΠ που παρακολουθεί το πρόγραμμα, καθώς και εθελοντές οι οποίοι παρέχουν δραστηριότητες.

Σε συνέχεια αυτής της πιλοτικής προσπάθειας και με στόχο την αναμόρφωση των υπηρεσιών και τη μετάβαση της φροντίδας για τους φιλοξενούμενους με αναπηρίες από τα ιδρύματα στην κοινότητα, εκδόθηκε η ΚΥΑ 60135/1579/27.12.2017 για το Πρόγραμμα «Αποϊδρυματοποίηση ατόμων με αναπηρία» με σκοπό την οργάνωση και λειτουργία δομών, δράσεων και προγραμμάτων αποϊδρυματοποίησης των ατόμων που φιλοξενούνται τόσο στο Παράρτημα ΑμεΑ Λεχαινών του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας Δυτικής Ελλάδας, όσο και στα παραρτήματα ΑμεΑ του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας Αττικής. Ειδικότερα, προβλέπεται η μεταστέγαση των φιλοξενούμενων και η διαβίωσή τους σε ασφαλή και υποστηρικτική δομή ή σε δομή οικογενειακού τύπου ή επιστροφή στην οικογένεια με ταυτόχρονη υποστήριξή τους από το πρόγραμμα με συγκεκριμένη χρηματοδότηση και φορείς υλοποίησης τα δύο εμπλεκόμενα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας.

Ωστόσο, αυτό το πιλοτικό πρόγραμμα έχει περιορισμένη χρονική διάρκεια, ενώ εκκρεμεί η υλοποίηση της αποϊδρυματοποίησης στη βάση εφαρμογής της υπουργικής απόφασης με συνέπεια να δημιουργείται ανησυχία για πιθανή επαναφορά των φιλοξενούμενων στην προγενέστερη κατάσταση.

Σε συνέχεια των θετικών εξελίξεων, ο Συνήγορος του Πολίτη παρακολουθεί το θέμα ευελπιστώντας ότι οι προσπάθειες των εμπλεκόμενων φορέων θα συνεχιστούν προς την κατεύθυνση της ολοκλήρωσης του προγράμματος αποϊδρυματοποίησης, και της μετάβασης της φροντίδας στην κοινότητα και της πρόληψης της ιδρυματοποίησης των ανθρώπων με σοβαρές αναπηρίες, με σεβασμό των δικαιωμάτων στην ίση μεταχείριση, τη μη διάκριση, τη συμμετοχή και τη ζωή μέσα στην οικογένεια, με παροχή κατάλληλων υποστηρικτικών υπηρεσιών στην κοινότητα σύμφωνα και με τις επιταγές διεθνών συμβάσεων αυξημένης τυπικής ισχύος²⁸ αλλά και συστάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης.²⁹ ●

28 Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC/ΔΣΔΠ, ν. 2101/1992, άρθρα 2, 18, 20, 23, 25 και 27), Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (CRPD/ΣΔΑΑ, ν. 4074/2012, άρθρα 4, 5, 7, 15, 16, 19, 23), Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων (OPCAT, ν. 4228/2014) και ΕΣΔΑ

29 Recommendation CM/Rec(2010)2 of the Committee of Ministers: «*Deinstitutionalisation and community living of children with disabilities*»

7. Συνεργασίες και διεθνής παρουσία

7.α. Συμμετοχή σε συναντήσεις των Εθνικών Μηχανισμών Πρόληψης

Ο ΕΜΠ εκπροσωπήθηκε, είτε από το Βοηθό Συνήγορο, υπεύθυνο για την εκτέλεση της αρμοδιότητας του ΕΜΠ, είτε από ειδικούς επιστήμονες της Αρχής, στις παρακάτω διεθνείς συναντήσεις:

- συνέδριο του Δικτύου ΕΜΠ «*Ελέγχοντας τους Οίκους Ευγηρίας*» (Τρίερ Γερμανίας, 10-14 Μαρτίου),
- συνάντηση του Συμβουλίου της Ευρώπης με εκπροσώπους ΕΜΠ (Βιέννη, 26-28 Μαρτίου),
- συνάντηση του Συμβουλίου της Ευρώπης «*NPM Impact Assessment*» (Λιουμπλιάνα Σλοβενίας, 16-19 Απριλίου),
- συνάντηση των ΕΜΠ Νοτιοανατολικής Ευρώπης «*Πρόληψη αυτοκτονιών και θανάτων από υπερβολική δόση ναρκωτικών σε κέντρα κράτησης*» (Ποντγκόριτσα Μαυροβουνίου, 29-30 Μαΐου),
- περιφερειακό σεμινάριο των ΕΜΠ Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής (Αμμάν Ιορδανίας, 31 Ιουλίου - 1 Αυγούστου),
- ημερίδα «*Χρήση καταναγκασμού από αστυνομικές υπηρεσίες*» (Βρυξέλλες, 25-27 Οκτωβρίου),
- Workshop των ΕΜΠ «*Strengthening the follow-up on NPM recommendations*» (Κοπεγχάγη, 6-9 Νοεμβρίου),
- διεθνής επετειακή συνάντηση για τον ΕΜΠ της Αρμενίας (Γιερεβάν Αρμενίας, 27-29 Νοεμβρίου),
- 2η συνάντηση ΕΜΠ «*Πρόληψη βασανιστηρίων στο πλαίσιο της κράτησης των μεταναστών*» (Μιλάνο, 2-5 Δεκεμβρίου).

7.β. Συνεργασίες - επισκέψεις

7.β.1. Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων

Στο πλαίσιο επίσκεψης Αντιπροσωπείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) στην Ελλάδα (10-19 Απριλίου), κλιμάκιο της συναντήθηκε³⁰ με εκπροσώπους του ΕΜΠ προκειμένου να ενημερωθεί για το ελληνικό σύστημα ψυχικής υγείας, τις συνθήκες νοσηλείας και την ασφάλεια των ψυχικά ασθενών καθώς και τις περιπτώσεις παραβίασης δικαιωμάτων τους. Ο ΕΜΠ παρέσχε πληροφορίες για ψυχιατρικές κλινικές που παρουσιάζουν σοβαρές δυσλειτουργίες. Στη σχετική έκθεση³¹ που έδωσε στη δημοσιότητα, η CPT αναφέρεται στη συνεργασία της με τον ΕΜΠ.

7.β.2. Συνεργασία με ξένους ΕΜΠ

Στο πλαίσιο προγράμματος συνεργασίας του ΕΜΠ με τον ομόλογο θεσμό της Μεγάλης Βρετανίας και το Κέντρο Εγκληματολογίας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, ειδικός επιστήμονας της Αρχής έλαβε μέρος σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες ανταλλαγής τεχνογνωσίας (Λονδίνο, 13-18 Μαΐου). Στο ίδιο πλαίσιο, ο Προϊστάμενος της Βασιλικής Υπηρεσίας Επιθεώρησης Φυλακών (HMIP) και συνεργάτες του πραγματοποίησαν στα γραφεία του Συνηγόρου του Πολίτη εκπαιδευτικό σεμινάριο για όλα τα στελέχη του ελληνικού ΕΜΠ (28 Σεπτεμβρίου) με αντικείμενο τη μεθοδολογία διενέργειας αυτοψίας σε χώρους ποινικής και διοικητικής κράτησης, τη σύνταξη εκθέσεων, παρατηρήσεων και συστάσεων προς τη διοίκηση καθώς και την παρακολούθηση της υλοποίησής τους.

Στο πλαίσιο εκπαιδευτικής επίσκεψής του (5-6 Μαρτίου), ο υπεύθυνος του ΕΜΠ της Αυστραλίας Steven Caruana ενημερώθηκε από κλιμάκιο του ελληνικού ΕΜΠ για τη λειτουργία και τις πρακτικές του και παρακολούθησε αυτοψίες επιστημόνων της Αρχής στο Κατάστημα Κράτησης Γυναικών και στο ΚΑΤΚ Ελεώνα Θηβών.

Εκπρόσωποι ευρωπαίων ΕΜΠ συμμετείχαν σε συνάντηση εργασίας (Ναύπλιο, 14 Οκτωβρίου) σχετικά με την πρωτοβουλία του Συνηγόρου του Πολίτη για τη δημιουργία ενός εξωτερικού μηχανισμού ελέγχου των επιχειρήσεων αναγκαστικής επιστροφής αλλοδαπών της Frontex.

---

30 Συνήγορος του Πολίτη, δελτίο τύπου
<https://www.synigoros.gr/?i=human-rights.el.danews.491717>

31 Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων
<https://rm.coe.int/1680930c9a>

7.γ. Δράσεις ενημέρωσης

- Οι Βοηθοί Συνήγοροι Γ. Νικολόπουλος και Θ. Κουφονικολάκου συμμετείχαν στη συνεδρίαση της Ειδικής Μόνιμης Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Σωφρονιστικού Συστήματος και Λοιπών Δομών Εγκλεισμού Κρατουμένων με θέμα «Ο θεσμικός ρόλος του Συνηγόρου του Πολίτη στο Σωφρονιστικό Σύστημα» (26 Απριλίου)³².
- Στην ίδια Επιτροπή, ο Συνήγορος του Πολίτη, ο Βοηθός Συνήγορος Γ. Νικολόπουλος και στελέχη της Αρχής παρουσίασαν τις Εκθέσεις 2016 και 2017 του Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης (14 Δεκεμβρίου).³³
- Επίσης ο Βοηθός Συνήγορος, υπεύθυνος για την εκτέλεση της αρμοδιότητας του ΕΜΠ, και ειδικοί επιστήμονες της Αρχής συμμετείχαν στη συνεδρίαση της Ειδικής Μόνιμης Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για την Ισότητα, τη Νεολαία και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου με θέμα «Προκαταρκτικές παρατηρήσεις της Αντιπροσωπείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας» (3 Ιουλίου).³⁴
- Τέλος, ο ΕΜΠ οργάνωσε ημερίδα με θέμα «Ανθρώπινα δικαιώματα στους χώρους κράτησης» για την παρουσίαση των Ετησίων Ειδικών Εκθέσεων 2016 και 2017 (7 Δεκεμβρίου)³⁵.

././.

32 Βουλή των Ελλήνων, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/ToKtirio/Fotografiko-Archeio/#64e2e952-1427-4642-a29b-a8d400a07484>

33 Βουλή των Ελλήνων, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/ToKtirio/Fotografiko-Archeio/#8cc48f33-2af5-44fd-8f9a-a9b900a96952>

34 Βουλή των Ελλήνων, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/ToKtirio/Fotografiko-Archeio/#fdb1f6e4-568c-4252-ae28-a91301230b94>

35 Συνήγορος του Πολίτη, ημερίδα «Ανθρώπινα δικαιώματα στους χώρους κράτησης» <https://www.synigoros.gr/resources/07122018-programma-imeridas.pdf>

